

XV!

ANY III n° 9 Hivern 1989

REVISTA COMARCAL
DELS PORTS

Ajut 225,- pts.

LA PROBLEMÀTICA DEL PORCÍ

SUMARI

EDITORIAL

MONOGRÀFIC:

- Anàlisi del sector porcí a l'Estat Espanyol i a la CEE

COMARCA

- Notícies del Forcall
- Morella
- Breus notícies de Vilafranca

EL CAMP

- Resultats dels assaigs d'ordi durant la Campanya 1987-1988

LA BÚSTIA

OPINIÓ

- La soltera
- Turisme, Economia i Protecció de la Natura
- Mans Unides a Morella
- Meditacions després del Sexenni
- Nadal a Calapuja (Perú)

ORELLA ESCRIVANA

CULTURA

- Germà Colon,
Premi de les Lletres Valencianes

PUBLICACIONS

- Joan Valle estudia el treball de la fusta a la Comarca
- Lonia a Austràlia
- V Concurs Literari «Vint-i-cinc d'abril»
- Els refranys

ECOLOGIA

- UPV i la tèrmica d'Andorra

TRADICIONS POPULARS (I)

- La Festa del Roser «El cigüeno»
- La novena de Sant Roc a Vilafranca

Equip de redacció: Carme Segura (Cinctorres), Narcisa Rambla (El Forcall), Ramon Bel i Bartomeu Messeguer (Herbers), Josep Maria Zapater (La Mata), José Bordás -esports-, Ernest Querol, Jesús Sangüesa (Morella), Emili Vimaixa (Portell), Manuel Clemente, Quico Blasco (Sorita), Josep Manuel Falcó (Vilafranca).

Fotografia: Grup de Fotografia de Morella i Salvador Rabaza.

Portada: Jesús Orti

Dibuixant: Jesús Orti

Correcció lingüística: Josefina Borràs, Ernest Querol.

Col·laboradors: Tots els que vulguen escriure.

Administració: Rafael Prats.

Distribució: Joan Carles Marcobal.

Edite: L'Associació Cultural i Comissió de Normalització Lingüística dels Ports. Correspondència a l'Apartat de Correus nº 18. 12300 Morella.

C.I.F.: G 12080636 - **Imprimeix:** Jordi Dusoy Carcellé. - **Dipòsit Legal:** B. 20.594-1987.

Editorial

L'Estat de les Carreteres

Una mostra més de l'abandó de la nostra comarca per part de les institucions és l'estat actual de les carreteres.

Circular en vehicle per la comarca supose armar-se de paciència i suportar un munt d'inconveniències.

Un exemple, dels molts que podríem triar, és la carretera del Forcall a la Mata que té el trànsit dels habitants de la Todolella, la Mata, Olocau, Mirambell, i Cantavella cap al Forcall, o bé la tornada. La carretera és molt estreta i està en molt mal estat de conservació (ja fa anys que no s'asfalte), en alguns llocs pareix que l'hagen llaurada. A més li falten indicadors, amb el desgavell que això suposa, sobretot per als turistes que visiten Mirambell. ... Amb tants de cartells publicitaris que col·loquen en algunes carreteres les conselleries i la Diputació!

La responsabilitat de tanta desfeta en aquesta carretera és de la Diputació Provincial de Castelló, que de segur que no se'n preocupa massa de les condicions de vida d'aquests pobles. «És que no hi ha diners per a carreteres» ens contesten els responsables. Potser que tinguen raó; però els ciutadans no comprem per què les carreteres no depenen totes del mateix organisme (Conselleria d'Obres Públiques i Urbanisme) i això no és per malpensar...?

A més, també les carreteres que depenen de la Conselleria haurien de millorar molt: eliminar voltes, quitrantar-les més sovint, etc.

I de les noves carreteres (anomenades *camins rurals*) cal que en parlem? Algú coneix una carretera amb més corbes que la de Vilafranca a Portell? Algun aprenent a enginyer li hauria donat tant de desnivell a la carretera de Cincorres a la Mata?

El manteniment actual es redueix a tancar els clots; molt és el que han fet a les carreteres de Morella a Cincorres i de Cincorres al Forcall, que a més de tancar els forats han quitratat trossos sancers de carretera, com si fore un pastís de xocolata i nata: un tros sí, un tros no. De cop i volta et trobes, sense cap senyal i al mig d'una volta, un pam de grava per tota la carretera, amb el perill que supose de tocar mínimament el fre. I això que no és el camí rural de Cincorres cap a Ares on aquest estiu 9 cotxes van quedar com un acordió.

Disposar d'unes bones vies de comunicació és bàsic per al desenvolupament econòmic d'un poble o d'una comarca. De segur que si la població, o més ben dit, el nombre de votants fore més elevat els polítics de torn ens tindrien més en compte. Però, tot i així, cal que tots: ciutadans, regidors i alcaldes denunciem amb més insistència aquesta situació. És l'única manera que ens facen cas.

NOTES:

- L'opinió de la revista només s'expressa a l'Editorial. Totes les col·laboracions que ens arriben les anem publicant, tant si van firmades per l'autor o amb un pseudònim; encara que la revista ha de conèixer el nom de l'autor per les responsabilitats que pogueren sorgir. Convé que escrigueu, així hi haurà més varietat.

- Per un error tipogràfic no va aparèixer ben escrit el nom de l'Abat de Poblet; és Maür Esteve, no mosén Esteve, com deie.

- Les fotografies que no posava l'autor són totes de Julio Carbó, excepte la de l'article de Joan Valle i les reproduccions del monogràfic.

Foto: Josep M^o Zapater

MONOGRÀFIC

Realitzat per Gregori Dolz

Anàlisi del sector porcí a l'Estat Espanyol i a la CEE

INTRODUCCIÓ

Totes les publicacions que normalment s'ocupen de la nostra comarca, generalment estudien la nostra història o bé parlen més o menys profundament d'una cosa tan important com són els nostres costums o tradicions. Evidentment que això és molt important, però potser també ens hauríem d'ocupar i reflexionar sobre quina és la situació econòmica actual, i quines possibilitats de futur presenta la comarca dels Ports. Penso que cal analitzar des de tots els angles possibles aquells medis de vida que actualment suposen la font d'ingressos de la comarca, que estudiem cada una de les activitats i les seves possibilitats de futur; de no fer-ho correm el risc que sense adonar-nos-en la comarca patísque en algun sector, o en la totalitat, un important deteriorament econòmic que necessàriament implicaria una crisi de treball.

Una de les activitats econòmiques més importants és l'Agrícola i la Ramadera, i dins d'aquest gran grup, la ramaderia és l'activitat que aporta més ingressos. La nostra pretensió és fer una anàlisi exhaustiva de l'activitat ramadera de la comarca de manera que al final coneguem quina és la nostra producció, si aquesta és competitiva o no, quins avantatges o inconvenients presenta en relació amb altres zones amb la mateixa activitat, etc.

Donat que el sector ramader estava immers dins d'un context fins fa poc estatal, avui ja més extens dins la CEE, per tal d'analitzar correctament aquest sector en la nostra comarca cal que primer coneguem bé l'entorn; així intentarem fer una anàlisi del sector porcí no solament a l'Estat Espanyol, sinó també relacionant-lo amb la resta d'Europa. El nostre objectiu principal serà oferir una visió global de la qual en treurem algunes diferències.

En el futur ens continuarem ocupant de temes ramaders i analitzarem aquest sector dins de la comarca, per tal de tractar després d'altres dos grups com són ara la ramaderia d'oví i de bovi.

IMPORTÀNCIA DE LA PRODUCCIÓ DE LA CARN DE PORC

La importància de la producció de la carn de porc a l'Estat espanyol queda àmpliament demostrada si tenim en compte els nivells de consum d'aquest tipus de carn respecte a la d'altres animals.

CONSUM DE CARN A L'ESTAT ESPANYOL

Espècies	Carn cons. en T.M.	Kg. per hab./any	% Total
Aus	800.000	20,7	26,8
Bovi	450.000	11,6	15,1
Porcí	460.000	36,3	46,9
Oví/cabrum	220.000	5,7	7,3
Conills	110.000	2,8	3,6
Total	2.980.000	77,4	100

Font: Estadística mensual de la carn. Quadre 1.

Si analitzem el quadre 1, observem que des de les 2.980.000 Tn. de carn consumida a l'Estat Espanyol, més de 1.400.000 Tn. corresponen a carn de gorrino, que suposa gairebé el 60 % de la carn que mengem. Segueix en importància la carn d'au amb un consum aproximat del 27 % sobre el total. El consum de carn de porc per habitant i any es situa al voltant de 37 Kg.

Podem assegurar, doncs, que en els últims temps la carn de porc representa la principal font de proteïnes animals en la dieta dels espanyols.

A més a més de l'alta aportació de proteïna econòmica i a la vista de les enquestes realitzades, el Ministeri d'Agricultura estima que les necessitats de mà d'obra dins del sector és de més de 100.000 llocs de treball, tenint en compte la utilitzada no solament en el sector de les

granges sinó també la que correspon a fàbriques de pinso, transport i escorxadors.

També hem de pensar que el sector porcí consum aproximadament el 60 % dels cereals de pinso produïts a l'estat, cosa que implica que una disminució important en el cens de porcí implicaria un problema econòmic i social en el sector dels cereals.

Segons aquestes xifres, podríem pensar que estem en una xifra límit de consum difícil de superar, però cada any s'incrementa, el consum d'aquest tipus de carn. Per altra banda, si analitzem l'ús de la carn de porc en els diferents països de la comunitat, Espanya se situa exactament al mig, i hi ha una tendència general en tots ells a una pujada.

PRODUCCIÓ I CONSUM DE CARN DE PORC A LA CEE

	Prod. 1986	Prod. 1987	Prod. 1988	Cons. hab.	Cons. ocotr.	Dif. Prod. cons.
Bèlgica/Lux.	685	718	735	44	440	295
Dinamarca	1.146	1.150	1.105	52	265	840
Alemanya	3.287	3.265	3.140	60	3.650	-510
Grècia	153	160	164	22	220	-56
França	1.591	1.640	1.640	40	2.190	-550
Irlanda	130	136	135	34	120	15
França	37	44	67			
Itàlia	1.051	1.089	1.092	27	1.550	-458
Holanda	1.749	1.849	1.880	42	600	1.280
Regne Unit	1.007	1.012	1.028	28	1.610	-582
CEE-10	10.799	11.019	10.919	39	10.645	279
Espanya	1.113	1.460	1.540	37	1.460	80
Portugal	186	206	207	25	250	80
CEE-12	12.098	12.685	12.666	38	12.355	311
Consum	11.877	12.304	12.354	38	12.354	

Font: SOEC/MLC. Conclusions pròpies.
Producció expressada en 000 Tn.
Consum expressat en Kg./habitants/any.
1989 previsió.

Quadre 2

Pes dels porcells a la venda

En el quadre 2 podem observar l'evolució de la producció en els diferents països de la CEE. Podem veure com la producció va experimentar un increment del 40 % en el 1987 respecte el 1986. Durant el 1988 la producció va baixar lleugerament.

El consum s'incrementa lleugerament tots els anys. En general, però, durant els últims anys la producció de carn ha estat superior al consum en més de 300.000 Tn. És per això que la producció durant el 1988 comenci a decreixar ajudada pels preus dolents del 1987.

Si fem una anàlisi país per país observem que els països amb més produccions són únicament Holanda i Dinamarca. La resta de països o bé són deficitaris o tenen una balança nivellada.

Fixant-nos en el consum hi ha diferències molt sensibles entre països; així Alemanya té un consum de gairebé 60 Kg. per habitant, seguit de Dinamarca amb 52 Kg./hab., Bèlgica 44 Kg./hab. i Holanda 41 Kg./hab. En el costat oposat hi ha Grècia amb 22 Kg./hab., Portugal amb 25 Kg./hab., i Itàlia amb 27 Kg./hab. El consum mig de la comunitat pel 1988 es va situar al voltant dels 38 Kg./hab.

EVOLUCIÓ DEL CENS DEL BESTIAR PORCÍ

L'evolució de la cabanya del porc a l'Estat ha patit en els últims quinze anys un increment important, passant d'un cens de 7,6 milions de caps l'any 1970 a un cens que superava els 17 milions d'animals el desembre del 1987.

Any	Núm. caps. (000)
1960	6.032
1970	7.621
1980	11.263
1982	12.023
1984	11.962
1985	11.362
1986	14.748
1987	16.189
1988	16.776

Font: anuari estadístic.
Quadre 3.

EVOLUCIÓ DEL CENS DE BESTIAR PORCÍ NÚM. D'ANIMALS

EVOLUCIÓ DEL CENS PER COMUNITATS AUTÒNOMES

NOMBRE D'ANIMALS

	1986	1987	1988	86/87	86/88	% 88
Galícia	1.134,5	1.590,0	1.556,0	140,1	137,2	9,3
Astúries	95,0	57,0	71,0	60,0	74,7	0,4
Cantàbria	24,0	46,0	44,0	191,7	187,3	0,3
País Basc	80,0	85,0	76,0	106,3	95,0	0,5
Navarra	381,0	423,0	356,0	111,0	93,0	2,1
Rioja	122,0	143,0	112,0	117,2	91,8	0,7
Aragó	1.748,0	1.883,0	2.034,0	107,7	116,4	12,1
Catalunya	4.898,0	4.513,0	4.477,0	92,1	91,4	26,7
Balears	75,0	86,0	131,0	114,7	174,7	0,8
Cast.-Lleó	2.177,0	2.628,0	2.703,0	120,7	124,2	16,1
Madrid	87,0	108,0	96,0	124,1	110,3	0,6
Cast.-Mancha	714,0	773,0	784,0	108,3	109,8	4,7
País Valencià	946,0	807,0	752,0	85,3	79,5	4,5
Múrcia	690,0	1.166,0	1.452,0	169,0	210,4	8,7
Extremadura	543,0	699,0	748,5	128,7	137,8	4,5
Andalusia	970,0	1.114,0	1.319,1	114,8	136,0	7,9
Canàries	60,0	68,0	64,4	113,3	107,3	0,4
Total	14.744,5	16.189,0	16.776,0	109,8	113,8	100,0

Font: Cens de ramat porcí al mes d'abril. 000 de caps.
Índex respecte al 1986.

Quadre 5.

Fins el 1985 les xifres corresponen al cens del mes de setembre. A partir d'aquesta data, els censos corresponen a l'abril de cada any.

Cal assenyalar l'increment que s'ha produït en el cens del porc en els últims dos anys: l'any 1986 va créixer un 29 % sobre el 1985, i un 9 % i un 3 % sobre el 1984 i 1983 respectivament. L'abril del 88, el cens total d'animals donava un increment d'un 47 % respecte el cens del 1985.

Hem d'especificar que l'any 1985 es produeixen canvis en les enquestes efectuades per a la confecció dels censos i això podria provocar confusions a l'hora de compararlos. A partir d'aquest moment també s'incrementa la importació de garrins d'altres països, cosa que haurà influït en l'increment dels últims anys.

Si desglossem el cens per comunitats autònomes, observem que durant els últims tres anys el creixement ha estat del 13 %, però que aquest creixement no és homogeni; hi ha comunitats que han crescut de manera notable com són Galícia (37 %), Cantàbria (83 %), Múrcia (110 %), etc., mentre que d'altres com Astúries (26 %), País Valencià (21 %) i Catalunya (9 %) ha minvat.

Basant-nos en la concentració geogràfica, el cens quede distribuït de la manera següent:

	N. animals	% sobre total
Catalunya	4.477	26,7 %
Cast.-Lleó	2.703	16
Aragó	2.034	12
Galícia	1.556	9,3
Múrcia	1.452	8,7
Andalusia	1.319	7,9
Cat.-La Mancha	784	4,7
País Valencià	752	4,5
Extremadura	748	4,5
Navarra	356	2,1
La resta	597	3,5

CENS DEL BESTIAR PORCÍ A LA CEE

EVOLUCIÓ DEL CENS A LA CEE (EN 000 CAPS)

	1986	1987	1988	% sobre total
Alemanya	24.905	24.623	23.755	23,15
Bèlgica	5.595	5.652	6.413	6,25
Dinamarca	9.417	9.160	9.055	8,82
Espanya	14.748	16.189	16.776	16,35
França	11.097	12.085	11.572	11,28
Grècia	1.068	1.143	1.169	1,14
Holanda	13.234	14.409	13.905	13,55
Irlanda	999	994	971	0,95
Itàlia	8.463	8.520	8.600	8,38
Luxemburg	70	74	65	0,06
Portugal	2.433	2.433	2.371	2,31
Regne Unit	8.052	8.300	7.980	7,78
CEE-12		103.582	102.632	100

Font: Agroeuropa.
Quadre 6.

EVOLUCIÓ DEL CENS DE VERRES REPRODUCTORES

	1986	1987	1988	% sobre total
Alemanya	2.914	2.827	2.658	23,5
Bèlgica	656	704	704	6,5
Dinamarca	1.075	1.049	1.026	9,1
Espanya	1.642	1.991	2.011	17,8
França	1.129	1.207	1.093	9,6
Grècia	148	153	155	1,4
Holanda	1.472	1.597	1.519	13,4
Irlanda	113	108	109	1,0
Itàlia	760	771	774	6,8
Luxemburg	11	11	10	0,1
Portugal	200	202	333	2,9
Regne Unit	930	938	900	7,9
Total	1.105	11.558	11.328	100,0

Font: Agroeuropa.
Quadre 7.

En els quadres 6 i 7 representem els censos dels últims anys a la CEE, i en el cens total podem veure com mentre que a l'any 87 es va produir una puja conjunta d'un 4 %, en el 88 hi ha una disminució del 3 %. En aquest últim any només tres països, Bèlgica, Espanya i Itàlia,

tenen un increment en la cabanya; la resta de països o bé es mantenen o bé pateixen un descens. La mateixa situació es repeteix quan analitzem el cens de reproductores encara que en aquest cas el descens és una mica més acusat, cosa que ens indica una lleugera tendència a la baixa en els padrons europeus.

Potser les dades més significatives les podem extrapolar si tornem al quadre núm. 2 que ens mostre la producció de carn per països en els últims tres anys. Si comparem el cens de carn a Espanya amb el cens i la producció de carn a Holanda, Dinamarca i Anglaterra, ens adonem que en algun cas a censos inferiors de verres corresponen produccions de carn majors. Aquesta diferència amb els països líder en producció és significativa i implicaria o bé que les produccions d'IBÈRICA i els sacrificis de porcells disminueixen la quantitat total de carn produïda, o bé que en aquests països s'obtenen més Kg. de carn per verra que a Espanya, la qual cosa ens indicaria que si volem seguir competint en el mercat del porc hem de revisar tots els nostres índexs de producció i arribar a sacrificar els mateixos Kgs. de carn per verra que aquests països. De no fer-ho així, el nostre mercat seguirà a la seva disposició en el moment que els interesses. Això confirmaria la frase que apareixia en una publicació espanyola a mitjan 87 que deia: «mentre els holandesos redueixen costos, els espanyols es rebel·len»; el camí a seguir seria potser no solament rebel·lar-nos, sinó a més a més reduir despeses.

Parlant de reduir costos, és el moment d'analitzar i comparar la quantitat de les explotacions o el nombre d'animals per explotació, perquè encara que no sabem quina és la quantitat òptima, sí que hi ha una tendència i convé conèixer-la i potser seguir-la. Així coneixem, per un informe de la CEE, l'evolució que ha seguit el nombre d'explotacions de porc en els diferents països.

EVOLUCIÓ DEL NOMBRE D'EXPLOTACIONS DE PORC EN LA CEE-10

	Núm. ex. (000) 1973	Núm. explot. 1986
Holanda	62	36
G. Bretanya	65	24
Dinamarca	103	44
Bèlgica	68	30
Irlanda	36	7
França	543	166
R.F.A.	779	432
Itàlia	1.150	598
Luxemburg	3	2
Grècia		57
	2.809	1.396

Quadre 8.

Durant aquest període de temps en el marc de la CEE han desaparegut 400.000 explotacions, i en general tots els estats han reduït el nombre d'aquestes amb el consegüent augment de la resta d'explotacions donat que el cens no va disminuir en aquest període, i així ho podem veure en el quadre 9.

QUANTITAT MITJANA DE LES EXPLOTACIONS DE PORCS EN LA CEE-10

	Núm. caps total ex.	Núm. verres 50 Kg.	Engreix 50 Kg.
Holanda	350	77	173
G. Bretanya	340	52	199
Dinamarca	207	36	76
Bèlg./Lux.	171	31	117
Irlanda	143	29	117
França	67	24	31
R.F.A.	56	18	27
Grècia	20	15	10
Itàlia	16	10	11

Font: Informe A.D.S. 1987.
Quadre 9.

Holanda i Gran Bretanya presenten l'explotació mitjana més gran (350-340 caps per explotació).

Tan important és conèixer les dimensions de l'explotació mitjana com l'evolució d'aquestes dimensions en el cens dels últims anys.

A nivell de la CEE, la quantitat mitjana de l'explotació ha passat de 27 a 59 caps per explotació, cosa que significa un increment del 218 %.

NOMBRE MIG: QUANTITAT DE CAPS PER EXPLOTACIÓ

	1975	1981	1987	INCREMENT
Holanda	205	252	350	170%
G. Bretanya	230	271	340	148%
Dinamarca	130	158	207	160%
Bèlg./Lux.	105	130	171	163%
Irlanda	78	107	143	183%
França	37	44	67	
R.F.A.	36	34	56	
Grècia	13	17	20	
Itàlia	7	9	16	
CEE-10	27	40	59	

Font: Informe CEE Eurostat.
Quadre 10.

En els països amb més tradició i producció porcina els increments de les dimensions de l'explotació han estat molt alts, a excepció d'Alemanya on l'any 87 el nombre de caps per explotació era inferior a la mitjana europea.

No solament és important conèixer el nombre mig de caps per explotació, sinó veure també què ha passat a les granges de reproductores i en les granges d'engreix.

EVOLUCIÓ DEL VOLUM MIG D'EXPLOTACIONS DE REPRODUCTORES

	Núm. repro./explot.	
	1975	1987
Holanda	27	77
G. Bretanya	26	51
Dinamarca	14	34
Bèlg./Lux.	15	31
Irlanda	15	29
França	13	25
R.F.A.	10	18
Grècia	10	16
Itàlia	5	10
CEE-10	10	23

Informació de la CEE.
Quadre 11.

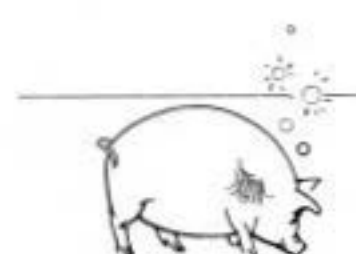
Durant aquest període de temps el nombre de verres per explotació ha augmentat tendint cap a la concentració, encara que la xifra global podria qualificar-se de discreta.

Destaquem una vegada més els països més productors amb explotacions més grans, a excepció d'Alemanya.

NOMBRE DE CAPS PER EXPLOTACIÓ

	Entre 20-40	Entre 50-99	Més de 100
Holanda	9%	19,5%	69%
G. Bretanya	9,5%	15%	71%
Dinamarca	16%	26%	47%
França	23%	35%	28%

Font: Eurostat.
Quadre 12.

EVOLUCIÓ DE LA QUANTITAT MITJA DE LES GRANGES D'ENGREIX

	Dimensió mitja de les granges d'engreix	
	1975	1987
Holanda	85	175
G. Bretanya	122	199
Dinamarca	48	75
Bèlg./Lux.	58	131
Irlanda	80	120
França	11	29
R.F.A.	20	28
Grècia	2	9
Itàlia	4	8
CEE-10	13	29

Font: CEE.
Quadre 13.

En el cas de les unitats d'engreix l'evolució també ha estat positiva donant unitats més grans, millorant així la rendibilitat.

A excepció de la Gran Bretanya, on el volum mitjà per explotació d'engreix s'acosta als 200 caps, la resta de països també tenen un nombre que es podria qualificar de discret, malgrat l'evolució que es dona cap a granges de mida més gran.

QUANTITAT DE PLACES PER GRANGES D'ENGREIX

	De 400-499	+ 1.000
Holanda	33,5%	12%
G. Bretanya	29,5%	42%
Dinamarca	18,5%	3%
Bèlgica	27,5%	27%
França	27,5%	8,5%
Grècia	15%	22%

Font: Eurostat i A.D.S., arrodonits.
Quadre 14.

EXPLOTACIONS DE REPRODUCTORES

Explotacions	Núm. d'ex.	Núm. pla.
D'1-4 places	33.301	75.689
De 5-9	19.053	113.742
De 10-19	17.938	224.145
De 20-49	15.687	446.963
De 50-99	5.767	372.195
De 100-199	2.794	359.730
De 200-399	1.049	270.983
De 400-499	363	197.013
Més de 1.000	59	70.949
	96.011	2.140.309

Quadre 15.

La mitjana general és de 22 reproductores per explotació, mitjana una mica més baixa que la de la comunitat. Si distribuïm el nombre de places per percentatges obtenim:

El 3,54 % de reproductores està en granges d'1 a 4 places.

El 5,31 % 5 a 9 places
 El 10,47 % 10 a 19 places
 El 20,8 % 20 a 49 places
 El 17,8 % 50 a 99 places
 El 16,8 % 100 a 199 places
 El 12,6 % 200 a 399 places
 El 9,2 % 400 a 999 places
 El 3,7 % .. més de 1.000 places

EXPLOTACIÓ DE L'ENGREIX

Explotació-places	Núm. expl.	Núm. places
D'1 a 4	40.809	101.756
D'5 a 9	1.643	20.166
De 10 a 49	3.461	98.540
De 50 a 99	2.685	181.247
De 100 a 199	3.206	425.723
De 200 a 399	4.039	1.088.525
De 400 a 999	4.658	2.733.220
Més de 1.000	1.437	2.054.685

La mitjana d'animals per explotació d'engreix és de 108. Respecte la mitjana de la comunitat la xifra és correcta, però l'hauríem de comparar amb aquells països considerats líders en producció de porcs, perquè llavors la nostra mitja baixa.

Si introduïm les xifres en percentatges, queda així:

El 1,52 % del cens s'allotja en granges de menys de 9 places

El 0,30 % 10 a 19 places
 El 1,47 % 20 a 49 places
 El 2,70 % 50 a 99 places
 El 6,35 % 100 a 199 places
 El 16,24 % 200 a 399 places
 El 40,77 % 400 a 999 places
 El 30,65 % .. més de 1.000 plac.

DADES DE PRODUCCIÓ

Un dels problemes que actualment té el porcicultor de l'Estat espanyol és poder comparar el seu cost amb el cost dels diferents països de la CEE, tasca que és francament difícil donat que les diferències entre països fa que al final aquest càlcul sigui erroni. El que sí és fàcil de comparar són els resultats de productivitat; així per tal que cadascú de nosaltres pugue fer aquestes comparacions donem a continuació algunes dades. Cal tenir en compte que es tracta de mostres molt àmplies, però que no són les mitjanes totals del país.

PRODUCTIVITAT DE VERRES

RESULTATS OBTINGUTS DE 711 GRANGES CONTROLADES PEL MCL, 1986, U.K.

Mitjana de verres incloues	Totes les granges	33% millors	10% millors
Joves cobertes	221	230	217
Porcells vius/ventrada	10,48	10,90	11,15
Deslletats per ventrada	9,31	9,81	10,09
Ventrades verres/any	2,26	2,39	2,43
Edat deslletament	24	23	23
Gurris deslletats per verres/any	21	23,4	24,6

RESULTATS OBTINGUTS A HOLANDA EN 1.600 GRANGES

Núm. de parts per any	2,18
Núm. de porcells per ventrada	9
Núm. de porcells venuts per verres i any	19,6
Pes dels porcells a la venda	23

DADES REFERENTS A GRANGES D'ENGREIX

RESULTATS DE 20 GRANGES D'ENGREIX. DADES MLC, U.K.

Pes dels porcs comprats	31,3
Pes dels porcs nascuts	86
Mortalitat	2%
Índex de conversió	3,08%
Guany diari	619

RESULTATS D'ENGREIX A DINAMARCA EN 200 GRANGES

Nombre de nascuts per granja	839
Pes a l'entrada	28,3
Pes a la venda	97,7
Índex de conversió	2,78

RESULTAT DE LA PRODUCCIÓ DE PORCS A HOLANDA EN 1.600 GRANGES

Pes inicial	23
Pes al sacrifici	105
Mitjana del guany diari	692
Índex de conversió	3

BIBLIOGRAFIA

- Buxade C. Jornadas internacionales de producción porcina, 1988.
 Eurostat, Agricultura. Anuario estadístico, 1988.

**CAJA RURAL PROVINCIAL
 DE CASTELLÓN**

Su caja fuerte

COMARCA

Notícies del Forcall

Els que sou del Forcall tots sabeu quina és la *casa de la Vila*. Ara aquest edifici que en el temps ha servit per desenvolupar les més diverses tasques, sembla ser que tornarà a servir per desenrotllar el mateix que en temps antics.

La Casa de la Vila està situada a la part Nord de la Plaça Major, és un edifici d'una planta a la qual s'accedeix per unes escales exteriors. Els baixos d'aquest edifici fa uns anys que van ser remodelats i allí es va instal·lar el «Mesón de la Villa», abans aquests baixos s'havien fet servir primer com a carnisseria, després s'hi va vendre peix i també en una de les dependències s'emmagatzemava el gra i tots en deiem el graneret.

La part de dalt es va emprar recentment per ubicar la central de telèfon i després hi havien una sèrie de compartiments molt divertits: un petit museu, la presó, una sala d'ac-

cés a l'escola i l'escola dels xics.

Com que la Casa de la Vila estava tan «pluriempleada» les feines que normalment es fan en ella van ser traslladades a Casa Osset i ahí tenim l'Ajuntament.

Forcall és un poble pobre i les obres que requereixen aquests tipus d'edificis no es poden fer amb els diners del nostre Ajuntament, ens hem d'esperar a què ens els envien de fora i sempre tarden a arribar, pel moment i pel que fa a les obres de la Casa de la Vila, la Diputació de Castelló subvencione l'obra en 10.800.000 pessetes i l'Ajuntament haurà de fer una aportació d'1.200.000 pessetes, és molt possible que no n'hi hagen prou però esperem que aquesta obra que s'ha començat s'acabe, que no passe com en alguna altra que, potser, es face vella abans d'acabar-la.

Recentment també s'han acabat *dos camins* que hi són molt prop del poble, es tracta de la «pista de les ombries» i de la «pista del monte Tambor», la primera arribes fins el camp de futbol, i el lloc on està previst instal·lar les piscines. La segona entre d'altres coses permetrà l'accés a l'ermita de la Consolació en cotxe, de tota manera el que si hem guanyat és un lloc on podrem passejar tranquil·lament grans i menuts, amb una vista del poble gairebé completa i on més de quatre podran anar a espargir la boira, encara que només sigui.

Els pressupostos d'aquestes obres ere de dos milions quaranta-quatre mil pessetes per a la «pista de les ombries» i de dos milions cent trenta-quatre mil pessetes per a la «pista del monte Tambor»; les subvencions per part de la Conselleria d'Agricultura han estat de 817.000 i 853.000 pessetes respectivament.

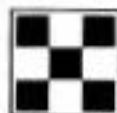

PRIMERS EN INVESTIGACIÓ
PRIMERS EN VENDA
PRIMERS EN RESULTATS
PRIMERS EN SERVEI

COMPROVEU ELS NOUS
PLANS PER A CONILLS

Gallina Blanca Purina

- explotació intensiva
- explotació mitja
- minifundi

Gallina Blanca Purina

programa el futur
amb la investigació d'avui

Ací Les gàbies

EX'KRONA

produir per a
més i millor

HIGIÈNIQUES - MANEJABLES
DURADERES ECONÒMIQUES

¡¡SOL·LICITE CATÀLEG INFORMATIU!!

DISTRIBUIDOR EN ESTA ZONA: C/ Sant Jusep, 54 - T. 01 05 01 00
ANTONIO MOLES SEGURA CINCORRES

Morella

REFORMA A LES PINTURES RUPESTRES DE MORELLA LA VELLA

Ja fa més d'un any, que després de tràmits i d'abandó per part de l'Ajuntament, l'interès dels propis masovers van fer possible que anar a Morella la Vella a vore les pintures sigues menys perillós i més agradable.

Ara les pintures i els seus voltants estan guardades per una mena d'enreixat per donar seguretat als visitants i a les mateixes pintures.

Només faltaria que ara, i d'una vegada, a qui els correspongue adequen la pista i així donen facilitats per poder -aquells que viatgen en cotxe- arribar amb més tranquil·litat.

GUARDERIA MUNICIPAL

A mitjans d'octubre, als nous locals de la Caixa d'Estalvis de Castelló, es va instal·lar de forma provisional per aquest curs escolar la

Guarderia que ara passe a ser Municipal.

El nombre de xiquets que hi assisteixen és de 28-30 i 2 els professionals, amb categoria d'Educadors.

L'Ajuntament es fa càrrec del sou dels educadors i la Caixa com hem dit abans deixe el local, pose el mobiliari i el material educatiu, també done una beca de 2.000 pesetes per xiquet de les 6.000 ptes. que paguen els pares al mes.

INAUGURACIÓ DE LES INSTAL·LACIONS DE L'OBRA SOCIAL DE LA CAIXA D'ESTALVIS DE CASTELLÓ A MORELLA

El passat dia 17 de desembre (1988) el Vicepresident de l'Obra Social amb les autoritats del poble i diferents persones representatives del món polític i cultural va inaugurar oficialment la Biblioteca, el Gimnàs i la Sala destinada al Club Juvenil, ara utilitzada per la Guarderia Municipal.

D'aquestes obres el Gimnàs i la

Biblioteca estan ja per a l'ús de tots nosaltres.

VAGA GENERAL

El 14 de desembre de 1988, com a la resta de l'Estat Espanyol, part dels treballadors i estudiants de Morella van recolzar la vaga general impulsada pels sindicats CC.OO i UGT.

Les empreses del Tint, la Confecció, Terrassos i Serra d'Aguilar, juntament amb l'Escola Taller, l'Institut i la Guarderia Municipal es van afegir a aquest atur.

OBRES A L'ESGLÉSIA DE SANT MIQUEL

Cap al mes d'octubre del 1988 van començar les obres a l'Església de Sant Miquel -cedida pel Bisbat de Tortosa a la Conselleria de Sanitat- per al futur Centre de Salut de Morella i Comarca.

Aquest futur Centre de Salut intentarà suplir la gran manca de serveis sanitaris que des de sempre ha sofert el nostre poble i la comarca.

OFICINA D'INFORMACIÓ, INICIATIVES I RECLAMACIONS

CASTELLÓ

CENTRE D'INFORMACIÓ

La Generalitat,
ara més prop

GENERALITAT VALENCIANA
PRESIDÈNCIA

PREGUNTE EL QUE NECESSITE

L'informarem sobre els aspectes generals de l'Administració de la Comunitat Autònoma. Sobre la seua estructura, funcions i procediments.

ATENEM LES SEUES RECLAMACIONS

Podrà formular totes aquelles queixes i reclamacions que estime convenients per sentir-se desatès o lesionat en els seus drets.

POT SUGGERIR-NOS LES SEUES INICIATIVES

Acollirem totes les iniciatives que serveixen per a millorar la nostra Administració. Seran rebudes, classificades i trametes a l'òrgan competent.

ORDENES:

Telèfon 23 84 12
23 85 09

Li facilitarem la informació que necessite sobre l'Administració de la Comunitat Autònoma Valenciana.

VISITES:

Plaça de la Pau, 18

Si vol, l'atendrem personalment.

ESCRIGUE'NS:

Plaça de la Pau, 18
12001 CASTELLÓ

Les seues preguntes, suggerències i reclamacions, seran degudament contestades.

CENTRE D'INFORMACIÓ

SERVEIS TERRITORIALS

Comissió d'Esports i Ombuds

Bonif. Miquel, 5-11
Tel. 23 81 98
23 81 98

Comissió d'Obres Públiques

Quatrems i Turisme

Comissió de Cultura, Patrimoni i Turisme

Comissió de Cultura, Patrimoni i Turisme

Comissió de Cultura, Patrimoni i Turisme

Comissió de Cultura, Patrimoni i Turisme

Comissió de Cultura, Patrimoni i Turisme

Comissió de Cultura, Patrimoni i Turisme

Comissió de Cultura, Patrimoni i Turisme

Comissió de Cultura, Patrimoni i Turisme

Comissió de Cultura, Patrimoni i Turisme

Comissió de Cultura, Patrimoni i Turisme

Comissió de Cultura, Patrimoni i Turisme

Comissió de Cultura, Patrimoni i Turisme

Comissió de Cultura, Patrimoni i Turisme

Comissió de Cultura, Patrimoni i Turisme

El passat 6 de desembre «El Club Taurino» organitzà una xerrada-col·loqui a càrrec del matador de bous Alvaro Amores i el crític taurí del diari Mediterráneo Enrique Aguilar. Obrí la conferència aquest últim, parlant sobre els problemes de la festa, la casta dels bous, els monopolis, etc.

Alvaro Amores per la seua part comentà el triomf que obtingué a la fira de la Madalena i també l'èxit aconseguit a Barcelona (on els crítics van reconèixer la seua talla en aquest món tan competitiu i difícil), esperant ocupar el lloc que li correspon en pròximes temporades.

Abans, tots els socis i les esmentades personalitats juntament amb l'Alcalde celebraren una menjada on es varen entregar dues plaques d'agraïment al Matador i al Crític. L'alcalde es va comprometre en el seu nom i en el de la corporació municipal a fer tot allò que siga possible perquè la plaça de Bous de Vilafranca obtinga un prestigi que fins ara, dins del món de la taumàquia, no ha tingut. El torero i el crític van refermar aquesta iniciativa col·laborant i donant el suport necessari perquè aquest objectiu es pugua fer realitat.

Amb aquest acte «El Club Taurino» donà per finalitzada la seua atipada agenda que ha vingut realitzant durant el primer any com a Club Taurí.

El Fi d'any ha estat una mica mogut a Vilafranca la causa, la possible instal·lació d'un *abocador de residus sòlids*. La polèmica ha sorgit perquè grups culturals i esportius del poble, recolzant la iniciativa de l'oposició política de l'Ajuntament han demanat una informació adequada sobre el tema. L'Ajuntament, per la seua part, va informar per mig d'una conferència en la que participaren un dels tècnics de la Diputació Provincial que elaboraren aquest projecte i un polític de la Conselleria d'Obres Públiques.

Esperem que la bona voluntat, el diàleg i el respecte estiguen presents en aquesta moguda perquè tothom, en definitiva, el què volem, és el millor per al poble, deixant a banda tot tipus d'idees polítiques.

El Grup de Dones de Vilafranca, el passat 16 de desembre organitzà a la casa social una conferència sobre «La Depressió» a càrrec del psicòleg, Carles Gwnis. Va tenir gran èxit per l'afluència de públic i també per la participació dels oients.

A més aquest col·lectiu ha organitzat un curs de gimnàstica, relaxació i exercicis apropiats per al part sense dolor; esperem que tinga tant d'èxit com totes les activitats dutes a terme.

També aquest mes de desembre la Banda de Música celebrà la festa de la Patrona «Santa Cecília», amb la tradicional cercavila, Missa Major i Concert, on entre altres peces s'ha de destacar: «la Marcha Rodezki», «Moment of Morricone», i «Alma de Dios».

Confiem que este col·lectiu de joves músics sàpiga trobar les solucions adients a tots els problemes que des de fa un temps els estan corrent, ja que la seua tasca cultural és molt important per al futur musical del poble. És per això que demanen el recolzament i l'atenció que mereixen.

Vilafranca, una vegada més s'unirà a la festa més tradicional que en l'actualitat encara conserva. Com tot el món saben es tracta de la *PUBLICATA de Sant ANTONI*, festa dels animalets. Una altra volta sortiran els joves i les poques cavalleries que resten, al «monte» per replegar les barres, els troncs i la malea, elements necessaris per a la confecció de la barraca. Sant Antoni, els angelets, el dimoni, els pastissos, la foguera, tot un conjunt d'elements que fan que la gent isca al carrer a pesar, del fred, del gel, o de la pluja. Com diu el vers:

Ja està la ronda al carrer
la ronda de Sant Antoni
les grupes i les canastes
l'angelet i el dimoni.

Vilafranca. Foto: Josep Me Zapater

Encetem una nova secció que parlarà dels problemes del País Valencià. De vegades hi farem un resum, unes altres reproduïrem articles d'interès com és el cas del present número que correspon a l'editorial de la revista *El temps* de 30 de gener de 1989. D'aquesta secció s'encarregarà Carme Guimerà.

La Generalitat valenciana retira l'ajuda a la premsa en català

No és cap novetat: la Generalitat valenciana —en mans del PSPV-PSOE— ha deixat córrer aquella preocupació mínima per la recuperació lingüística dels valencians. És innegable que, durant uns anys, ha prestat uns serveis discrets al foment de la llengua que ens és pròpia i comuna amb els catalans i balears, però a mesura que els anys ens han distanciat de la transició, aquestes constants mínimes han entrat en coma. En coma profund. En els últims temps hem pogut constatar com s'han eliminat diverses iniciatives, en aquest sentit, al si de la Generalitat i les Diputacions i els ajuntaments valencians. L'objectiu: posar sal en les arrels catalanes del País Valencià.

No és ja el tema dels alts càrrecs que esquiven la nostra llengua en els seus usos —cosa que fan amb una professionalitat remarcable i redueixen a un ús emblemàtic—, la cosa és més greu. O tan greu com això. Des d'un Centre Dramàtic que programa majoritàriament en castellà, quan l'experiència ha demostrat que les representacions minoritzades en català són les úniques que han merescut un índex d'espectadors satisfactori, a l'eradicació dels cursos de reciclatge lingüístic per als funcionaris de les Conselleries, quan els percentatges de domini són simbòlics, per usar un eufemisme. D'ací a allà, sense oblidar com han transformat l'antiga Institució Alfons el Magnànim —actual IVEI— en una editorial «*donde nunca se pone el sol*». Sense perdre de vista que els papers que generen les institucions són més unilingües que en l'època del general i que els gabinets de traductors són un homenatge al testimoni, a això hem d'afegir que, segons les estadístiques, les línies d'ensenyament en «valencià» estan al 2'1% i que aquesta constant mínima ha costat al País Valencià, en la dècada dels 80, 200.000 catalanoparlants. Un dèficit que ni el general hauria pogut somiar.

Podríem eternitzar l'inventari tant com el partit en el poder del nostre país s'hi presta. L'estratègia no requereix quarter. O acaben amb la llengua ara o mai. En funció d'això i emparant-se en el Tractat de Roma (25 de març de 1957), a través del qual es posa en marxa el projecte

Europa, la Presidència de la Generalitat valenciana ha decidit suprimir la subvenció que ha pressupostat durant els últims dos anys per l'especial utilització del català a la premsa. Evidentment no és aquesta la lectura que s'ha fet del Tractat a Catalunya ni a Euskadi ni a Bèlgica, on les institucions autonòmiques continuen destinant les consignacions estipulades per al foment de les llengües minoritzades. Consignacions poc ostentoses, però que denoten una voluntat política per la llengua. La Generalitat d'ací, lluny de mirar a Europa, s'ha fixat en Madrid. En fa, com és habitual, seguidisme.

I ho ha resultat així: no deroga el decret; simplement no el dota. Aspecte que podria presentar un principi d'inconstitucionalitat i que, sens dubte, silencia l'Estatut o, el que és pitjor, l'Inimola. Aquesta maniobra, amb la professionalitat a què hem al·ludit, es fa coincidir amb el fet que la Generalitat, segons sembla, concedeix una subvenció d'uns quants milions de pessetes a l'Associació de Escriutores Valencianes en Lengua Castellana i un local per a les seues reunions. Amb això ens podem configurar el panorama que la Generalitat depara a la nostra llengua: progressiva liquidació i substitució. No

podem negar-los que l'operació és meritòria.

S'imposa la reiteració: o acaben amb la llengua ara o mai. El procés d'homologació està cada dia més en marxa i amb abundant voluntat política. Al País Valencià torna a lliurar-se una gran batalla que, com en els anys posteriors a la mort de Franco, pot incomodar les estructures espanyolitzants. Si tenim en compte que al carrer hi ha una certa relaxació nacional, el vent bufa a favor de ponent. I insistim: la Generalitat valenciana tendeix a desmuntar l'escassa infraestructura nacional creada a pesar del dictador, primer, i d'UCD, després. Per contra d'ells i al nostre favor, les arrels —la infraestructura— se submergeixen a una profunditat prudent que ens garanteix eixir indemnes del vendaval. Amb ells —i si ens obliguen, contra ells— tenim el futur. □

EL CAMP

Resultats dels assaigs d'ordi durant la Campanya 1987-1988

S'han fet proves en 5 varietats d'ordi, de les quals 3 (Plaisan, Nueve-D i Dobra), són conegudes en la Comarca i dos són de nova introducció (Barbarrosa i Gerbel). Aquest assaig ha estat patrocinat per la Cooperativa Comarcal Sant Antoni Abad.

Els llocs on s'han fet els assaigs i els resultats obtinguts són els següents:

	Plaisan	Nueve-D	Barbarrosa	Dobra	Gerbel
Mas de la Torre Gargallo					
Producció Kgs./Ha.	3.750	3.300	3.300	3.891	4.200
Mas de la Cabrida					
Producció Kgs./Ha.	2.250	2.250	2.700	2.250	2.850
Mas de la Torre Monserrat					
Producció Kgs./Ha.	1.740	2.100	2.220	840	1.380
PRODUCCIÓ MITJANA	2.580	2.550	2.740	2.327	2.810
LLOC PER PRODUCCIÓ	3 ^{er}	4 ^{on}	2 ^{on}	5 ^e	1 ^{er}

Els assaigs s'han fet en zones diferenciades per l'altitud i per la classe de terra, així, doncs, el Mas de la Torre Gargallo, situat en la Dena Coll i Moll, està a una altitud aproximada de 900 metres i té terres fondes i de consistència argilosa (terres grosses que es diuen vulgarment). El Mas de la Cabrida, situat en la Dena de la Roca, té una altitud aproximada de 1.100 metres i amb unes terres de consistència mitjana i de poca fondària. El Mas de la torre Monserrat situat en la Dena dels Llivis, té una altura de 1.000 metres amb unes terres soltes i de molt poca fondària.

Els baixos rendiments que s'han donat en els masos de La Cabrida i Torre Monserrat, són deguts a les fortes pluges de l'hivern i primavera, puix, impediren una bona naixença i a més a més enxarcaren les terres. Això va provocar la pèrdua dels abonaments químics i l'asfíxia d'arrels de les plantes. La varietat més sensible a tots aquests events ha estat la Dobra.

De totes aquestes dades observem que els ordis que millor rendiment han donat són les varietats Gerbel i Barbarrosa.

Altres dades obtingudes dels llocs dels Ports (Mas de Carceller, Torre de Gargallo, la Cabrida, el Solanet, la Mola, la Torre Monserrat, Cta. Nova, el Campello, el Valent) en ordis i blats són els següents:

mínim de 840 Kgs./Ha. Són dades de 5 parcel·les.

Ordi Plaisant: Varietat de 6 carreres, ha donat una producció mitjana de 3.245 Kgs./Ha. Amb un màxim de 4.285 Kgs./Ha. i un mínim de 1.740 Kgs./Ha. Són dades de 5 parcel·les.

Les varietats d'ordi de dues carreres **Manero, Kym, Reineta i Igri**, han obtingut respectivament 5.500, 6.300, 3.600 i 4.200 kgs./Ha. Són dades d'una sola parcel·la per varietat.

Blat Marius: Ha donat una producció mitjana de 3.950 Kgs./Ha. Amb un màxim de 5.500 Kgs. i un mínim de 2.400 Kgs./Ha. Dades obteses de dues parcel·les.

Blat Rinconada: La producció mitjana és de 4.872 Kgs./Ha. Amb un màxim de 5.200 Kgs./Ha. i un mínim de 4.545 Kgs./Ha. Són dades de dues parcel·les.

Blat Anza: La seua producció mitjana és de 4.800 Kgs./Ha. Amb un màxim de 5.217 Kgs./Ha. i un mínim de 4.083 Kgs./Ha.

Les condicions climatològiques d'aquest any han estat favorables pels ordis de dues carreres i pels blats. Perquè, les pluges tardanes, fins el mes de juliol, han perjudicat els ordis més avançats i han beneficiat als cereals més tardans.

Foto: Sergi Bordàs

LA BÚSTIA

Hem rebut al nostre apartat de correus el material següent:

- PIMPINELLES:

Aquest grup de teatre, que té el seu centre d'operacions al Forcall, ens fa arribar una carta amb motiu del seu desè aniversari. Al llarg d'aquests 10 anys de treball han fet nombrosos muntatges i cal destacar la seua participació en el Festival Internacional de Pallassos de Cornellà, essent la primera vegada que ho feia un grup de les comarques de Castelló. Han estat representant per tota la península, però especialment per tot el País Valencià i per Catalunya, on destaca un mes seguit a la Fundació Miró de Barcelona, i per diferents circuits permanents de Catalunya. En l'actualitat treballen en el seu nou darrer espectacle «Brosses». Des d'ací volem felicitar-los per la seua tasca de tants d'anys i desitjar-los molts d'èxits i molts d'anys més.

- LA VILA-ROJA:

És el butlletí informatiu de l'Agrupació Cultural d'Almassora del mateix nom. És una revista ben editada i amb un contingut interessant. La secció de Comarques està dedicada a la normalització lingüística, prenent l'exemple el Reglament Municipal de l'Ajuntament de Borriana. A continuació hi ha una entrevista amb Vicent Pitarch. Segueixen la secció viure a Almassora, Qüestions d'Art, Arrels, Natura... Està íntegrament escrita en la nostra llengua.

- PRESENCIA EVANGÈLICA:

Revista de la Institució Bíblica Evangèlica de Catalunya, escrita íntegrament en la nostra llengua i amb diferents seccions que parlen de Colom, del president Tarradellas, de Lefebvre, de les sectes, de les diferents activitats per les comarques dels Països Catalans.

- VI PREMI DE NARRATIVA EN VALENCIÀ «EL GOS I LA TORTUGA» 1989:

El convoke l'Ajuntament de Benidorm, és per a estudiants de tercer de BUP i de COU del País Valencià. Els originals s'han de presentar abans del 31 de març de 1989 i els premis són de 60.000, 40, 30, 25, 20, 15 i 10.000 pessetes. Les bases les teniu a l'Institut de Batxillerat.

- TOSSAL GROS:

És el periòdic local de l'Associació Cultural de Les Coves de Vinromà. Hem rebut el nº 0 (agost del 88) i el nº 1 (setembre/octubre del 88). Està escrit majoritàriament en català i les seccions són molt variades; amb acudits, encreuats, música, costums, literatura, viatges i notes informatives municipals.

SEGURA BARREDA, 8

CARRERÓ
DE LA PRESÓ, 5 i 7
TELÈFON 16 03 36

MORELLA (Castelló)

Cafeteria – Restaurant
Típica cuina Morellana

Especialitat en «Corder» farcit trufat

OPINIÓ

La soltera

per DOMI PASTOR

Xè, quin mes d'abril més aigualós ha fet! Ham tingut una bona xopadina. Tots els sants dies núvol! I si, refiant-te un poc, eixies de casa esperant que escampare, corries el perill de tornar a casa arremullat com un abadejo.

Escomençave a ploure i, si no tenies altre "amparo", t'esperaves a una porta o altra. Si tenies un poc de pressa, no hi havie altre remei que entrar a què un amic t'ampare un paraigües (que en la majoria dels casos no sol ser ni modern ni massa llustrós, sobretot si ja n'han dixat a altra gent). Sol ser antigot i de pom de gaiato per penjar-se'l al braç, com mos pintaven sempre els anglesos.

Mira que n'és d'antipàtic eixe artefacte! Preste un bon "servici", és veritat, però és antipaticot. No sé si me desagraden els anglesos perquè porten paraigües o me donen ràbia els paraigües perquè els porten els anglesos.

Parlant del mal temps, ham arribat al paraigües i, segons diu el títol vull dir alguna cosa sobre la solteria. Bon embolic!

No sé de quan deu vindre la cosa, però el cert és que per a les dones no hi havie més que dos estats civils: casada o monja. Fora d'això ja es passava a formar part d'un grup poc volgüt de la gent. Aixina, el matrimoni es presentave com una necessitat imperiosa.

La preparació matrimonial de la jove casadora ere molt limitada. Segons de què no se n'havie de parlar (avui en diríem un tema tabú). L'educació de la sexualitat no es podie adquirir més que dins del matrimoni. I, aixina, passave que alguns matrimonis, encara que mantingueren les **apariències** eren un fracàs des de la primera nit de bodes. I, quan una xica havie d'estar plena d'il·lusió en la seua lluna de mel, li senties dir amb veu llastimosa:

— Vai mira, els hòmens ja se sap com són! A perdre sempre les dones!

I, per gran que fore la que die això, pensaves:

— Que haurà trobat esta persona que no esperare?

Ès veritat, que en temps molt antic lo que una xica havie de saber per casar-se ere: Plegar la capa i les basqui-

nyes perquè no s'arruaren, llavar els bolquers i posar el perol al foc. La vida en comú i l'home ja li ensenyarien de ser una dona de sa casa. Què més volie saber?

En castellà al nom de soltera es solia afegir sovint el sufix "ONA", que portave implícita una bona càrrega despectiva. A Morella s'anomenaven fadrines-velles, com si l'edat només tinguere en compte les dones que no es casaven. Mai li ha passat pel cap a ningú nomenar una casada major, casada-vella, però la fadrina sí.

D'altra banda, no calien distincions ni cabòries. Si no s'havie casat, ere perquè ningú li ho havie proposat. Segons els criteris antics, si algú li haguere dit "algo" (li haguere fet la proposta) no s'ho haguere fet repetir dos vegades. Se parlave, i encara en quede d'això, d'egoisme i es solie dir:

— Ès més egoista que una fadrina-vella.

Aixina ha anat rodant la vida sense que s'haige fet cap esforç per comprendre estes persones. No ha calgut molestar-se en mirar si hi havie motius per

quedar-se soltera, ni si la seva vida ha estat prou satisfactòria o entregada als altres. En general, hi havia una certa tendència a considerar les fadrines com persones poc capacitades.

Recordo que, en certa ocasió, s'havien de fer unes xerrades de formació a jòvens que ja tenien "novio". Algunes casades no es van atrevir. No es veen amb cor de fer-ho. Altres, per un pudor mal entès, no trobaven bé parlar de certes coses a xiques fadrines.

I el rebombori que es va armar quan una fadrina-vella es va oferir a donar les conferències. Que ella què se sabia?

La resposta va ser molt senzilla:

— No em demanen experiència, sinó explicar i dir les coses pel seu nom.

I, a pesar de la murmuració i la calúmnia, va fer lo que la consciència li dictava: Fer les xerrades.

Deu ser que la dona casada ja ha arribat al sùmmum de la ciència, a pesar de la poca formació inicial, i encara que es tinguen goteres al terrat o el cap més dur que un cudol.

És possible que algunes dones s'hagueren casat si la persona que els agradava els ho haguere proposat, però n'hi ha hagut moltes que s'han quedat fadrines per motius ben importants i, damunt d'això, han hagut d'aguantar moltes burles de persones, que ella no haguere escollit ni forradetes d'or.

Continuem la nostra disquisició. Si està malalta una dona casada, sentireu com la compadixen:

— Pobra! Tu saps quins parts tan difícils ha tingut!... Sempre ha estat molt delicada...

Si està malalta una fadrina-vella solen canviar bastant els comentaris:

— Si li haguere eixit o li isquere un pretendent se li passarien tots els mals. Està carregada de manies i de romanços.

Lo gran del cas és que s'arribaven a morir i encara dien que eren manies. Mira que és gran!

Quan una fadrina vella arribava als trenta anys ja tenie ben marcat per la societat el color dels vestits. Havie de portar el vestit de color marró, grisè o blau marí. Ben sofridet, per tal de no cridar l'atenció. Si gosava vestir-se d'una altra manera, tot lo món tenie dret a opinar si estave boja o si tenie el cap ple de pardalets. Si anava a passeig o acudia a alguna festa es podia assegurar que havia anat a córrer la sòria. Es veu que el fet del casori ja portava implícita la discreció.

De tota la família, la fadrina ere la que estave obligada a atendre els pares, cosa que implicava moltes vegades el fet de no poder moure's de ca-

Foto: Julio Carbó

sa per anar enllac, com si els altres fills no foren de la mateixa família. Si s'havien d'atendre germans malalts o nebots menuts, ho podia fer la fadrina que no tenie cap cosa precisa. Els arguments canviaven de sentit en el moment que la fadrina volie fer festa, perquè a la seua edat —dien— a on havia d'anar?

Tot això facilitava els matrimonis sense amor o el fet d'entrar en una comunitat religiosa sense vocació, coses, que desembocaven fàcilment en vides amargades.

Recordo una anècdota a propòsit d'això. Resulte que a una que es casava sense voler gens el seu promés, però que no volie portar el "sambenito" de fadrina-vella, se li va aconsellar que no es casara perquè aquell xic ere molt borratxo. Ella, tota satisfeta, va contestar que s'estimava més despullar un borratxo que vestir sants. En aquella època, els sants anaven vestits de roba i calie rentar-la i cuidar-la. D'ahí venie la dita: **Quedar-se per a vestir sants**. Segons tinc entès, la persona que us hai comentat fa un moment va tardar molt poc a canviar de parèixer. Es veu que hi ha casos en què és millor vestir sants que despullar borratxos.

Tornem al nostre fil. Actualment han desaparegut bastant estes coses. Si una se quede fadrina, pel motiu que sigue, no necessite que ningú li pare compte ni ningú que la mantingue. Les fadrines-velles tenen accés a qualsevol camp del treball, de la cultura, de l'oci i de la diversió. Es vestixen com volen,

es gasten els diners que guanyen de la manera que els pareix i la resta de la gent —no tota, encara— ja ha començat a acostumar-se. No es negue a col·laborar en les obres que li interesen, no es desenten de les coses de casa i de la família, però sense tindre la responsabilitat única i absoluta, mentre els germans, —masclistes els uns, comodons els altres— es queden tan tranquils.

És molt important que cada persona pugue fer la seua opció i prendre les seues decisions, sense que estiguen influenciades per les dificultats o les facilitats (divorci, emparellament sense casar-se) que pugue oferir la societat o les lleis, sinó en el seu convenciment interior. I si no trobe necessari casar-se —ja no parlo de l'emparellament perquè en sóc enemiga— no és precís amargar-se la vida sinó mirar de disfrutar-la, portant ben alt el nom de fadrina, i fent cas omís de qui digue lo contrari.

Ara caic per què el paraigües se pareix a les fadrines-velles. Si plou i fa falta, s'obri i tape de l'aigua i encara que sigue antigot i estigue descolorit (amb color d'ala de mosca) fa un bon "servici". Però recordeu que després de la plogada el solem dir a un racó i no mos en recordem fins a la pròxima plogada. Allí el trobarem quan mos faige falta. Només serà qüestió d'un espolsonet.

NB! L'article havia estat pensat, en principi, per publicar-lo en el número d'AU dedicat a la dona.

Turisme, Economia i Protecció de la Natura

La Llei d'Espais Naturals Protegits del 75 indica que els parcs naturals es constitueixen, prioritàriament, per tal de facilitar els contactes de l'home amb la natura: una definició, com veiem, eminentment turística. No obstant això, cal ordenar el territori no només de cara al turisme, sinó també a la resta d'activitats de la zona, per tal de propiciar una millora econòmica i la protecció de la natura. En tot cas, està clar que hem d'abandonar la idea que, per protegir una zona, s'ha d'evitar el seu desenvolupament socioeconòmic. La postura lògica és la contrària, és a dir: impulsar una ordenació del territori que permeti la seua reactivació econòmica. I el turisme és, sense dubte, un element imprescindible per aconseguir aquest objectiu.

COLUMBRETES: RESERVA INTEGRAL

Des de la UPV pensem que la política mediambiental de la Generalitat és desencertada, perquè no s'està protegint tot el que cal, ni s'han aplicat les figures més adequades a certs espais naturals ja protegits. Si la política de parcs naturals consisteix a crear només petits enclavaments de gran interès, sense un pla de gestió que es compleisca, s'està afavorint potser el seu futur deteriorament. No crec, per exemple, que la declaració com a parc natural de les Illes Columbretes siga la millor alternativa. Però, possiblement, és l'única que el Govern Valencià, amb poca decisió política en la protecció del medi natural, està disposat a propiciar. Des del punt de vista de la protecció, per a un espai com la superfície emergida de les Columbretes, d'escassa extensió, tan localitzat i tan fràgil, és del tot necessària la seua declaració com a Reserva Integral d'Interès Científic, figura que posa l'èmfasi en conservar i millorar el conjunt de la gea, flora i fauna.

DESERT DE LES PALMES: PARATGE NATURAL

La Llei de Paratges Naturals, recentment aprovada per les Corts Valencianes, és un nou instrument normatiu que permet la protecció d'espais naturals valencians, a través d'un mecanisme legal àgil, que supera a través burocràtiques. Els paratges naturals seran aprovats per decret, facilitant així el tràmit de declaració, i es deixarà la porta oberta per a l'existència o no d'òrgans de gestió col·laboradors. Un bon exemple de paratge natural pot ser el Desert de les Palmes que, especialment, té possibilitats de ser utilitzat amb finalitats educatives. En concret, el complex de la Bartola po-

Foto: Gabi

dria convertir-se en una aula de natura, és a dir, en un centre de programes mediambientals, des d'on s'organitzarien estades, excursions escolars i altres activitats.

TINENÇA DE BENIFASSÀ: PARC NATURAL

El terme parc natural hauria de quedar restringit a zones àmplies (comarcals o intermunicipals), com és el cas de la Tinença on, a més de la conservació del medi, cal realitzar activitats per a la promoció econòmica de la comarca i, al mateix temps, satisfer la demanda urbana d'espais naturals per a l'esbargiment i el turisme.

Els observadors econòmics preveuen un creixement en la demanda turística dirigida cap a espais naturals. És el que se'n diu turisme rural. Cal dir que al País Valencià la demanda està francament frenada per falta d'infraestructures, serveis i activitats en les comarques interiors. Es calcula en 20 milions/any el número de visites a parcs nacionals, parcs naturals, campaments i aules de natura a l'Estat Espanyol, i en un milió de visites/any al Parc Nacional de Doñana.

TURISME RURAL: MOTOR ECONÒMIC

El turisme rural necessita la conservació de l'entorn natural, perquè els seus valors són els que, precisament, es busquen. Si destruïm la naturalesa, destruïm la mateixa font de la demanda. Molts economistes han assenyalat el paper dinamitzador del turisme rural per a comarques d'economia deprimida, que no tenen alternativa de desenrotllament a través del sector primari o secundari. El turisme rural pot ser un motor econòmic per impulsar sectors com la caça major, l'agricultura, la ramaderia, l'artesania, i els productes locals característics.

Una meta desitjada seria fixar els beneficis en la zona d'origen, amb la reconversió d'un grup d'habitants en petits empresaris turístics i la utilització de la major quantitat possible de mà d'obra local. A llarg termini, l'augment de la renda local atrauria joves que van emigrar.

El govern central i els autonòmics es mostren cada vegada més partidaris de potenciar aquest tipus de turisme. La Secretaria General de Turisme concedeix ajudes des de l'any 1984. Els Ministeris d'Educació, Obres Públiques i Agricultura posen en marxa un programa de recuperació de pobles abandonats. A través de la Llei d'Agricultura de Muntanya hi ha ajudes per a projectes de caràcter turístic o artesanal abordats per explotacions agràries, com a complement dels seus ingressos.

Els governs de Catalunya i el País Basc promocionen la "casa de pagès" o el "caserio" com a vivenda turística. Andalusia està realitzant programes de promoció del turisme rural en alguns espais naturals, com ara Cazorla i Grazalema.

No es tracta en absolut d'haver descobert una panacea. Davant la possible falta de credibilitat d'aquest projecte, cal una primera actuació de l'administració que cree les bases del desenvolupament turístic, que han d'estar previstes en el Pla d'Ús i Gestió del parc natural.

En definitiva, el projecte de parc natural que UPV defensa per a la Tinença de Benifassà no és restrictiu, ni prioritàriament conservacionista. Es tracta d'afavorir la millora econòmica d'una comarca deprimida a partir dels seus propis recursos naturals.

Aureli Ferrando
Diputat d'UPV a les Corts Valencianes

Mans Unides a Morella

Tots hem parlat i dit això de «les dones de la fam», potser amb aire despectiu, però el cert és que fan, i han fet una gran tasca de conscienciació respecte dels problemes del Tercer Món, m'agrada constatar com davant d'aquella gent que parla molt, que figura molt; hi ha una sèrie de gent que no ha eixit mai per televisió o parlar per la ràdio que fan una magnífica labor en el silenci i quedant en un lloc amagat, vull presentar avui el testimoni d'una d'aquestes persones, el de Conxa Gisbert.

– Què és Mans Unides-Campanya Contra la Fam?

• És una organització feta per dones que se van fer responsables del problema de la Fam, ja sabien que no podrien resoldre'l, sinó que treballarien per millorar la situació, i realment s'ha anat fent, encara que això sigui molt poc, sempre val més poc que no res.

– Com va entrar Mans Unides a Morella?

• Dues dones vam anar a unes convivències d'una setmana a Tortosa l'any 1970, el conferenciant era Tomàs Malagon, per motivar sobre

el problema de la Fam. Quan vam pujar ho vam exposar al grup de dones que va acceptar el repte. El primer acord va ser de passar per les cases i fer una col·lecta a l'Església durant les misses.

– Quin és l'aspecte més important de Mans Unides?

• Donar a conèixer el que és el problema de la Fam en el Món, ajudar a que cada un en consciència sabie que pot fer, cara a descobrir que tots som germans i ens hem d'ajudar, sigui a qui sigui.

– Com ha reaccionat la gent?

• En un principi, la gent pensava que no arribarien els diners, que s'apanyaren, que nosaltres ja tenim les nostres coses, per què tenen tants de xiquets?, que solucionarem amb lo nostre?... eixe va ser el principi i ara això està quasi totalment superat, rarament tenim un problema d'aquests.

Hi ha vegades que apareixen sobres sense res o amb una pesseta o un duro, i realment pensem que hem de ser honrats i no intentar justificar-nos davant dels altres, més val fer les coses perquè es creuen

que no per hipocresia i ens dol que n'hi hagi massa vegades.

– Algunes anècdotes

• En una reunió se va dir que havíem d'anar per tots els pobles per a donar a conèixer la campanya, i allà ens tens anant a Cinctorres, on vam explicar el què feiem a Morella i allí ho van fer igual, i encara segueixen fent-ho, en ma vida m'havia vist amb més apuros.

– Com veus el futur?

• Positiu, cada dia es veu més l'ànim en fer les coses, i no se cansen mai quan s'ha de passar per les cases. També és interessant el moviment actual dels joves, organitzant altres tipus de coses com el Festival, que és una manera d'arribar a bastanta gent, i els sopars de fam que ens serveixen per trobar-nos tots els que treballem en aquest camp.

– Moltes gràcies, Conxa per haver estat este temps contant-nos un petit retall de la vida habitual, i que quasi mai ix escrit a cap lloc.

Entrevista realitzada
per Eduard Blasco

 <p>Telèfons: 16 00 08 i 16 01 25 (2 línies)</p> <p>Portal de Sant Mateu, 2 MORELLA (Castelló)</p>	<h1>Carnisseria MANERO</h1> <p><i>Especialitat en embotits casolans</i></p> <p>Cl. Sant Joaquim, 16 Tel. 18 10 65 CINCTORRES</p>
--	---

Meditacions després del Sexenni

Fa poc més de quinze dies que hem tancat el cicle sexennal, un més i ja en fan quaranta-nou, i davant de tot cal dir que m'ha cridat l'atenció un munt de coses, no totes positives, això em mou a fer una meditació en veu alta.

La primera cosa que cal remarcar és que realment han estat brillants, plenes de grandiositat, però no hauríem de pensar en ser una mica més en sentit autocrític?, no hauríem de pensar en que no tot el que fem està ben fet? No han estat les millors festes, han estat al nivell de fa sis anys, i dir molt més és xovinisme del fàcil; però crec que d'això ja se'n parla a un altre lloc d'aquesta revista.

M'ha dolgut molt l'afany de molts de nosaltres per aparèixer en primer terme, en moments molt diversos ha anat apareixent molta gent dels que, com de vegades es diu, apartaven els altres per aparèixer els primers a foto, quan l'important és el servei prestat i no el lloc on s'apareix. Això també ha mostrat certes incomprendions mútues i enveges que s'han arribat a mostrar a flor de pell, cosa que almenys s'hauria pogut mitigar, i això sí que és una bona cosa per la Mare de Déu.

A nivell organització també podríem dir multitud d'errades, la qüestió del trànsit, l'organització de les processons, la mateixa fredor —comparada amb altres anys— de l'Entrada de la Mare de Déu,...

Un altre fet dolorós ha estat el gran nombre de crítiques a les que hem anat sometent als qui no són del nos-

tre grat, n'hi ha alguns als que les orlles se'ls hauran posat ben malaltes per culpa nostra. Bromes a part, no som justos en judicar segons les nostres informacions o la nostra simpatia, sense conèixer a fons les motivacions que han mogut als altres a fer el que fan o han fet.

També en els carrers, aquelles trobades que han de representar lloc de germanor i acolliment, també en alguns casos ha estat font massa important d'enveges i voler aparèixer per damunt dels altres; arribant a límits que ultrapassaven els raonables; vull comentar el cas d'aquell carrer que després de fer una votació havien dues o tres persones que no van acceptar-ho fins que van obtenir el que la reunió acabava com el Rosari de l'Aurora (cosa a part: si a nivell menut la democràcia no sempre és possible, com ho serà a nivells més alts).

A nivell religiós no podem dir que hagin estat unes magnífiques festes, a nivell extern sí, però a altres nivells han estat fredes en la participació litúrgica... no per mantenir les coses podem dir que siguem millors; encara que cal remarcar algun punt d'esperança com el del diumenge de festes en el final de l'homilia del nostre bisbe, també era diferent l'aspecte el dia de la Colònia Catalana; trist, molt trist va ser el dia de la joventut, sense cap canvi, sense cap actualització —somniava en una Eucaristia participada, cantada a estil de Kairoi (que és dels joves

d'ara), però res de res—. Demanaria que els motius d'esperança no siguessin traïts, i el desconsol d'altres moments fore com un núvol que corre espentejat pel nostre cerc.

Això sí, els retaules molt complits, tots van resultar d'això més lluit.

Encara ens queden més coses: què hem de dir de les tardes, moltes sense cap activitat, han estat més importants les nits, on el poliesportiu s'anava omplint dia rera dia, però per les tardes no podem donar l'aprobat, ben pocs dies amb activitats infantils, també el teatre va donar un alt nivell d'inexistència; podríem dir que les activitats culturals solament van estar representades pel Festival de Música, certament una important manifestació que no hauria d'haver estat l'única manifestació cultural de tot el Sexenni.

Crec que ja és suficient el repàs de les nostres festes, però és important el veure que no tot són llors per al Sexenni.

Aquest curt balanç del Sexenni m'agradaria acabar-lo amb un desig: que per a d'ací sis anys moltes d'aquestes coses puguin canviar-se: més actes culturals, fora enveges i primers plans, més participació en els pontificals... que tots com a cristians —o almenys com a morellans— li ho demanem a la Mare de Déu de Vallinava. Preguem.

E.B.

Nadal a Calapuja (Perú)

¡¡¡Al vint-i-cinc de desembre, fum, fum, fum!!!, ¡¡¡Al vint-i-cinc de desembre, fum, fum, fum!!!

Mentre cantàvem a casa nostra aquesta i d'altres Nadalenques, en Calapuja, al bellmig de l'altiplà andí estàvem soterrant dos infants. Edats? No ho sabria dir, no deuria d'ésser molta: cabien en una capsula de pots de llet Nestlé.

És dir, molt difícil celebrar el Déu de la Vida enmig de tanta mort. Quina mala coincidència! El mateix dia de Nadal!

¡¡¡Si Nadal és pau i alegria, que sigui Nadal cada dia!!! I on cada dia tenim algun infant dels que caben en una capsula de pots de llet, que soterrar, quan tindrem eixe Nadal?

¡¡¡Si Nadal és pau i alegria, que sigui Nadal cada dia!!! Pot ser que mentre en alguns indrets se celebra el dia vint-i-cinc, d'altres sempre estiguen en el vint-i-vuit: No sortim de la MATANÇA DELS SANTOS INNOCENTS. Però, sovint em pregunto; qui és aquest «Herodes» actual? Qui està empenyat en fer

callar eixa veu que neix, tan dèbil? Qui te tanta por a uns pobres infants que necessita de la seva mort per viure?

Si, és cert, ja ho sé tot això: la TV, la premsa, la ràdio... I, que hi puc fer jo? ¡¡¡RES!!!, ¡No pots fer-hi res! ¡Segueix gastant aquest Nadal –i tots els que queden– en alcohol i joguines que van a parar a la brossa el dia set de gener, el què alguns necessitariem per menjar! Clar que el què jo em gasto per Nadal tampoc solucionaria res,... i els detalls donen molta vida a la família.

Está bé, pots seguir elegint governs democràtics, que amb una visió plenament humanitària, aboguen per la vida (d'alguns). Ens fan viure en un «món feliç», s'esforcen en rerrar bé i que no ens manque «pa i circo». No entenc com hi ha països –alguns els anomenen del Tercer Món, no sé perquè– on els seus governs no procuren això per al poble?

Això també ho sé. És cert que la «nostra» democràcia, és la pitjor de

les dictadures. És cert que nosaltres mantenim el F.M.I., el Banc Mundial i d'altres criminals institucions (o pot ser no siguin tan criminals?) És cert que el nostre govern forma part d'elles, i que jo com a ciutadà també hi entro sense voler, però... què vols que fassa? És la voluntat de la majoria...

Però, i Mans Unides, Càrites, Missions...? Home, ahí només va gent que no té feina, té moltes hores i s'avorreix. Jo tinc dos fills i... Ja t'entenc, d'acord: ¡¡¡Al vint-i-cinc de desembre, fum, fum, fum!!!

Toni - Sussi
Nadal 1988

(Aquesta carta va ser escrita des de la ràbia d'aquell que se sent impotent davant de tot el què l'envolta i davant tots aquells que es renten les mans quan els altres tenen greus mancaments. Toni i Sussi són un matrimoni del Forcall que està servint entre els quitxues de l'altiplà al sud del Perú, on es situen els majors índexs de pobresa del país).

SUBSCRIVIU-VOS A LA REVISTA AU!

Ompliu els dos blocs:

NOM _____

DOMICILI _____

POBLACIÓ (i Codi postal) _____

Se subscriu a la revista de la comarca dels Ports AU! pel període d'un any (cinc números: els quatre habituals més un extraordinari d'estiu. Aquest primer), prorrogable, si no hi ha ordre en contra, per un import de 1.000 pessetes.

Aquesta subscripció li dona dret –sense haver d'abonar res més– a ser soci de l'Associació Cultural i Comissió de Normalització Lingüística dels Ports, podent participar d'aquesta manera en l'organització de les activitats i en l'elecció (de personalment o bé per oïrenca) dels càrrecs de la Junta Directiva.

Feu un cercle a l'opció que trieu:

- Vol ser membre de l'Associació
- No vol ser membre de l'Associació

Els demano que paguen amb càrrec al meu compte els rebuts que presentarà anualment l'Associació Cultural i Comissió de Normalització Lingüística dels Ports.

CAIXA O BANC _____

Nº DE LLIBRETA O COMPTE _____

CARRER _____

POBLACIÓ _____

de _____ de 1988.

Firma

NOM _____

DOMICILI _____

POBLACIÓ (i Codi postal) _____

Se subscriu a la revista comarcal dels Ports AU! pel període d'un any (cinc números, aquest primer), prorrogable, si no hi ha ordre en contra, per un import de 1.000 pessetes.

Els demano que paguen amb càrrec al meu compte els rebuts que presentarà anualment l'Associació Cultural i Comissió de Normalització Lingüística dels Ports.

CAIXA O BANC _____

Nº DE LLIBRETA O COMPTE _____

CARRER _____

POBLACIÓ _____

de _____ de 1988.

Firma

ORELLA ESCRIVANA

M'ha arribat a les orelles el ressò del meu escrit. Alguns han escrit a l'Apartat de correus 18 de Morella. Això vull que feu si us agradaria que ixquere alguna cosa que vosaltres heu escrit o que heu sentit. Afegeix totes les que m'han arribat.

La influència de l'Ajuntament de Morella en el canvi de nom d'Aliança Popular (AP) a Partit Popular (PePe) ha estat decisiva. Però ha provocat una crisi interna perquè no s'ha pogut saber si ha estat una influència col·lectiva (tots els Pepes de Morella en aliança) o individual. Hi ha qui es decanta per la fama de la primera autoritat municipal, hi ha qui diu que la quantitat. Ahí ja no entraré...

Igual és de molt ignorants, però les meues orelles no havien sentit cap campana. Es veu que a la comarca tenim polítics molt famosos, encara que amb la glòria d'apa-

reïxer entre personatges tan sinistres com Felip V i Lerma (la fama és molt dura). M'ho van llegir d'«El temps» de 30 de gener d'enguany, d'un article que comente el fet que la Generalitat ha retirat l'escassa ajuda que els dos últims anys dedicava a la premsa escrita en valencià (a la revista AU! segur que no li afecte, perquè no mai li han donat res). L'escrit acaba: «Estem de sort. Espanya sempre toca. Toca un pito, toca una pilota. Un Felip V, un Ximo Puig, un Lerma».

Com Morella és la jungla, els Reis enguany han arribat en Suzuki.

El dia de Reis van caure quatre gotes i la llum se'n va anar més de cinc vegades (la sort que vivim a un país sec!). Va tornar a fer honor al seu nom: E.M.S.A.: Elèctrica Morellana Sempre Avariada. Si poguérem triar, els de l'Elèctrica tindrien més poca parròquia...

També és una ironia haver d'aguantar la merda de la tèrmica amb l'excusa del progrés i partir la misèria energètica que l'EMSA ens subministra...

Mira que som políglotes a Morella! A l'arribada dels Reis l'arxiu-pret —que sap geografia— els va parlar com ho fem cada dia; l'alcalde els va fer el discursset en castellà (Com vénen de tan lluny...). Ara ja no em puc creure que els Reixos vinguen de l'Orient: deuen ser andalusos o manyicos.

Les cançons de Nadal d'abans de la missa del Gall són molt productives: són el ritus iniciàtic de la primera borratxera de xiquets ben jovenets (no tots es poden queixar perquè per a molts és la màxima aspiració setmanal que després narren com la gesta més inaudita, i que serveix de model dels xiquets). Són també l'escola per aprendre a no respectar els altres (els que volen

→ seguir la missa) i per últim, són el substituït de «la sembrada», que ara com no es fa a Sant Antoni, s'avance, l'única cosa és que han substituït les nous pels vidres de les botelles amb les que s'han emborratxat.

Una altra mostra de poc respecte cap als altres és posar-se en la seua vida privada. Les darreres separacions matrimonials en són el millor exemple: Molts han après molt bé a posar el nas ben a dins... Llàstima que no ho aprenquen tot tan bé.

Als mercats francesos els masovers van a vendre les tòfonos (*trufes* en castellà) amb la seua cistelleta. No s'amaguen de ningú i els preus són públics. Ací el mercat és pitjor que la venda de drogues per eixes capitals. Els compradors que van al Xarleston pareixen els camells de les Rambles de Barcelona, passen la mercaderia per eixes muralles com si foren *sagüeros*.

Per què tant de secret? segons els entesos dues raons:

- el preu del lloguer de les terres (a més collita, més car)
- el preu de la mercaderia segons els intermediaris.

El que no es comprén és com les autoritats permeten tanta màfia.

Un canvi per a bé! abans quan tocaven a morts se solie sentir:

- Qui s'ha mort?
- NO NINGÚ, un masover!

Les masoveres que venien a la plaça de seguida se'n van adonar que les dones fines no podien comprar mai fruita, elles sempre en deien FRUTA. Si són coherents hauran de dir també TRUTA a la truita, encara que elles li deuen dir «tortilla». Quina finorina...!

**MIRALL
MODA**

Avgda. Castelló, 75
Telèfon 44 13 63
VILAFRANCA

Es comente per eixe poble que es farà una vaga general si a l'Ajuntament *entufen* un altre funcionari municipal.

Resulte que els alets (o «ditets» com els havíem dit al número passat) de les denes tenen l'obligació d'anar pels masos i fer l'acapte per a la Mare de Déu de Vallivana; però es veu que només un ho fa. Quan un càrrec no compleix les seues obligacions ha de dimitir, però qui pot exigir responsabilitats a algú que no ningú l'ha triat?

El mercat de tòfonos al Perigord

Hi ha un fantasma a l'arxiprestal que castiga tots els dies l'escolanet de la Mare de Déu de Vallivana de cara a la paret. Les dones que li volen tirar unes perretes el trauen i el posen al mig, allí on li toque i sempre ha estat. Però, en sent demà, l'escolanet torne a estar de cara a la paret.

Endevina endevinalla: quin és el nom del fantasma...? Igual també és membre del F.O.M.

Sabien que tenim una nova imatge de la Mare de Déu de Vallivana, còpia exacta de l'original tallada en fusta, exposada a l'Arxiprestal? Fins ara baix del vestit només hi havia un totxo amb el cap enganxat de qualsevol manera. És d'agrair la iniciativa de l'Administrador, a vore si es pren exemple i es trauen tots els totxos d'on no calen.

La Mare de Déu va portar de cap l'organització: El dia de l'entrada l'Ajuntament buscant rotllos i xocolate, després van traure l'anda amb roquets de capellà, i damunt va anar un bon tros a fosques.

Ja és ben cert que no fan ni una diferència ni mitja entre les coses divines i humanes. Tot ho fan anar igual!

A les vacances de Nadal els alumnes de COU van representar una obra de Dario Fo (ja ere hora que deixaren els Quintero i Peman i altres autors que ja teníem avorrits de la televisió i del seu discurs reaccionari). Tots ens vam divertir molt, però els que més van ser els propis actors, especialment una que havia d'acatxar la cara perquè no es notare. Un altre s'havia d'aguantar el bigot amb el dit.

Ara que ja trien autors més adequats només falte que no hagen de voltar per Madrid per portar-los d'Itàlia. Ai, la geografia! Als Reis els va passar igual...

Pareix que a Morella no ha arribat la *glasnot* (transparència informativa) ni entre els mateixos membres de l'Ajuntament. La primera autoritat ha considerat furtiu un membre de la Comissió de Festes encarregat de les qüestions econòmiques i regidor, que intentaven saber quants de duros s'havien gastat. Un curset a Rússia no li aniria gens malament.

CONVERSA DE DOS JUBILATS PROP DELS ARCS

- Jo no sé si els nostres grangers arribaran a traure els gorrinos al Mercat Comú. Però amb tanta pudor no sé com la Mare de Déu del Roser i Santa Llúcia no fan cap a Alemanya.

- Sobretot Santa Llúcia. Mira com té la capelleta! El dia menos pensat li cau la capelleta al cap!

- Ah! Ella rai, que no es queixe, si no que es canvie a la Puritat!

Drogueria

**Pintures
Garcia**

Articles per a Belles Arts

C/ Zaporta, 15 - Tel. 16 08 73
MORELLA

Cultura

Germà Colon, Premi de les Lletres Valencianes

Ha editat el llibre d'hores de **Morella**. (És subscriptor de la nostra revista).

Germà Colon, filòleg nascut a la ciutat de Castelló va obtenir l'octubre passat el Premi de les Lletres Valencianes. Entre els seus nombrosos treballs he de parlar d'un de ben nostre: l'edició del **Llibre d'hores** que es trobava a l'Arxiu Arxiprestal de Morella. La introducció del llibre comença: «El text que ací publiquem, fins ara (1961) inèdit, és l'únic llibre d'hores català de què tenim notícia. Aquest fet i la data del manuscrit —darrer del segle XIV: abans, doncs de la florida del gènere, que hom situa en la centúria següent— palesen la significació d'aquest recull dins la producció religiosa catalana medieval».

Colon va néixer el 1928, va estudiar a Barcelona, Lovaina i Zuric. Va ser professor a Barcelona, i, des del 1959, a Basilea. Ha estudiat temes de dialectologia, de lingüística històrica i descriptiva, lexicografia i etimologia i ha editat texts antics com el comentàvem, i en col·laboració **Furs de València** volum I. És important la seua aportació al vocabulari romànic i als problemes de mètode. Ha col·laborat al segon volum I. És important la seua aportació al vocabulari romànic i als problemes de mètode. Ha col·laborat al segon volum de l'**Enciclopèdia lingüística Hispànica**. Del 1954 al 1964 fou col·laborador i redactor del **Französisches Etymologisches Wörterbuch** de Walther von Wartburg.

És membre corresponent de l'Institut d'Estudis Catalans. També és conseller de la Societat de Bones Lletres de Barcelona. Del 1976 al 1982 ha estat president de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalana. Ha publicat dos llibres importants: **El lèxic català en la Romania** i **La llengua catalana en els seus textos** i, a més de continuar l'edició dels **Furs de València**, ha iniciat, en col·laboració amb Arcadi Garcia, la del **Llibres del Consolat de Mar**. Ha escrit un bon nombre d'articles de lexicografia i ha redactat una síntesi de Literatura Catalana per a castellans. En col·laboració amb A. Soberanas, ha preparat l'estudi i l'edició del diccionari llatí-castellà de Nebrija.

Aquest premi que se li ha concedit és el més important del

País Valencià i està dotat amb dos milions de pessetes, també l'han rebut Joan Fuster, Vicent Andrés Estellés i Enric Valor. Germà Colon coneix el lèxic de tot el domini lingüístic, però especialment els de la nostra zona. Col·labore amb els estudiosos joves que li ho demanen, fent-los observacions valuoses, i fins i tot accedeix a escriure'ls pròlegs, encara que després la Diputació de Castelló se'n desdigué de la publicació. A través d'aquests contactes rep des del primer número la nostra revista AU! Des d'ací el vull felicitar, encara que sigue una mica en retard, i convidar-lo a què ens explique breument alguna de les moltes coses que coneix de la nostra comarca.

Ernest Querol

Foto: Josep Mª Zapater

JOVENIVOL
moda

BLASCO DE ALAGON, 41
Tel 160740 MORELLA

TEJIDOS *Vinales*

Segura Barreda, 1
San Nicolás, 22 - Tel. 16 00 63 - MORELLA (Castellón)

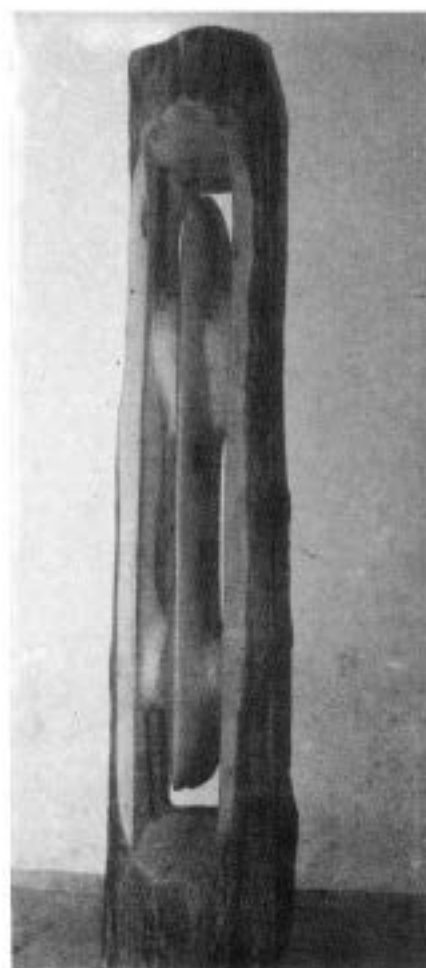
PUBLICACIONS

Joan Valle estudia el treball de la fusta a la Comarca

Encara que no sigui pròpiament una publicació amb molta difusió si que la podem considerar d'àmbit restringit, estem parlant de la tesi doctoral de Joan Valle. Consta de dos volums de tamany considerable, meravellosament encuadrats i amb una distribució perfecta i laboriosíssima de la imatge i del text. El títol és ben llarg i ja ens done una idea prou exacta del contingut: «El comportament de la fusta i de l'arbre com a paradigma escultòric: estudi d'una mostra d'escultors que treballen amb tronc o amb viga a l'Estat espanyol (1959-1987)». Però no ens podem imaginar que hi trobarem una anàlisi exhaustiva de com s'ha treballat tradicionalment la fusta a la nostra comarca. Això ve a tomb perquè ell s'inclou en l'estudi dels escultors que treballen amb fusta; i per centrar l'anàlisi comença pels oficis desapareguts que treballaven la fusta. Concretament divideix el seu estudi en els apartats següents:

- 1.- Els pastors dels Ports: artesans de la fusta.
- 2.- Els serradors.
- 3.- Els *cuberos*: boters als Ports.
- 4.- Els *trilleros*: de la Pobleta.
- 5.- Els aladrers a la comarca dels Ports.
- 6.- Mestres carrers: carreters de Morella.
- 7.- Conservació de la fusta.
- 8.- Algunes fustes i arbres de la comarca.

Joan Valle ja havia iniciat aquest treball per a una minibeca d'AMIC; ara, s'hauria de gestionar la seua publicació per les seues aportacions etnològiques, artístiques, lingüístiques i antropològiques. El tribunal de la tesi ja en recomanava la publicació, però això no traia que es publiqui la part que fa referència a la comarca en una edició més a l'abast per als seus estudiosos d'ací. Aquesta part va ser la més elogiada del seu interessantíssim treball perquè donà el suport de la cultura secular a les seues escultures, que són la continuació d'eixe treball tradicional; si bé amb una altra finalitat: l'artísti-

ca. Moltes d'aquestes tècniques ja ho eren, d'artístiques, però s'utilitzaven per facilitar les tasques quotidianes.

Si tot això fos poc, la utilitat del que ha replegat i estudiat conté una catalogació de les ferramentes, que en alguns casos són asclades per cremar-les com a llenya. Això ens porta al cap dues preguntes: quan es dignificarà el museu de Morella? o es que esperen anar a replegar les cendres? El text de Valle podria servir de catàleg de la part dedicada al treball de la fusta. A més es mencionen els arbres centenaris de la comarca amb les finalitats pedagògiques i per als excursionistes. En fi, podria allargar els elogis—i no en faria massa— a la part dedicada als escultors. Ja ho van fer els membres del tribunal i li van donar la màxima puntuació un «*cum laude*» per unanimitat. Aquesta feïnada realitzada modestament contrasta amb la desídia ostentosa dels que s'haurien de dedicar a la cultura als quals tampoc no dubtaríem en concedir-los el contrari del «*cum laude*», també per unanimitat.

Ernest Querol

Lònia a Austràlia

Títol: *Antípodes*.

Autora: Mª Antònia Oliver.

Editorial: *La Magrana*, "La Negra"
(Núm. 18). Barcelona, abril 1988.

Des de fa alguns anys es comenta que la novel·la negra està de moda. La història és llarga, però. Més que d'anys hauríem de parlar de dècades. Entre nosaltres, els pioners foren Manuel de Pedrolo i Rafael Tasis amb novel·les com ara *Es vessà una sang fàcil* (1954) o *L'inspector fa tard* (1960) —del primer— i *La Bíblia valenciana* (1955) i *Es hora de plegar* (1955) —del segon.

Als seixanta "La cua de palla" es llançà a fer les primeres traduccions dels clàssics nord-americans (Chandler, Hammett, Cain, Ross Macdonald...). I immediatament després l'editorial El Molino començà a traduir l'Agatha Christie. S'iniciava així l'afició pel gènere.

Com a conseqüència de tot allò, als vuitanta, Jaume Fuster, J.L. Seguí, Ferran Torrent, Antoni Serra, Mª Antònia Oliver, entre d'altres, han posat en circulació una colla de detectius que de mica en mica s'han fet populars. Lluís Arquer, Pere Coll, Butxana, Celso Mosqueiro o Lònia Guiu. La primera generació de detectius en llengua catalana que arriba a la "fama", entre els quals hi ha, com es veu, una dona: Lònia Guiu.

Lònia és una creació de Mª Antònia Oliver i les seues aventures començaren cap a gener de 1987 de la mà d'una novel·la titulada *Estudi en lila*. L'encert d'aquella primera novel·la —massa "lila" potser— fou el descobriment del personatge.

La nostra Lònia primer fou Apolònia, més tard, al seu poblet mallorquí, Polita. A Barcelona, Paloni i ara, en l'aventura australiana, Lonnie —a l'anglesa. No cal dir que no li'n agrada cap ni un, d'aquests noms.

Lònia és abstèmia, col·lecciona pintallavis, sent debilitat pels homes roïns i té fama de bona conductora de cotxes. A la vora dels quaranta, de tant en tant, no pot evitar certes reflexions filosòfico-sentimentals i criden especialment l'atenció les seues dots per a l'insult i la ironia. Una delícia.

Al final d'*Estudi en lila* Lònia fugia per peus de Barcelona tot passant-li el truculent cas al seu col·lega Arquer. Havia decidit escapar-se ben lluny, a les antípodes, per canviar d'aires, per oblidar Barcelona i la professió. Tanmateix com acostuma a dir la gent, fugí del foc per caure

a les brases. Exactament: fugí d'una història de violacions per caure en el tràfic de dones implacablement muntat a través d'una xarxa de residències de senyoretes i agències matrimonials que uneix Mallorca, Londres i Melbourne, assaonat amb especulació turística, grans hotels i illes verges.

El primer enigma que ha d'esbrinar Lònia és el significat de la paraula "Rosenhill" (de clares reminiscències orsonwellianes). Rosenhill, "el castell d'Iràs i no Tornaràs...", la clau de la trama.

Després de destapar-se com una irressistible lligona, la Lònia va i s'enamora. D'un detectiu australià amb nom de flam Henry Dhul.

"...havia passat el temps, i jo no era la mateixa d'abans. Ara era la Lonnie, que retornava a les arrels sense poder-me desempel·legar d'una patina amorosa que m'havien posat a Melbourne.

I em trobava amb l'embolic d'una mare que rebia cartes de la seua filla morta; una filla morta que es pensava que anava a estudiar a Austràlia i havia acabat de budell ple d'heroïna; un propietari d'hotel que ja no ho era; unes agències de viatges que traficaven amb dones i uns hotels que els fornien material" (pàg. 144).

No sense rebre una sobirana palissada, Lònia aconsegueix muntar el tren-caclosques, resoldre el cas i enviar-ne uns quants a la pressó. La nova aventura supera, penso, l'anterior potser perquè l'autora s'oblida una mica del to lila del que parlàvem abans i es centra més en les estructures narratives, guanyant així, complexitat i interès.

Atenció a la sorpresa final. Encara que la més atordida és, lògicament, la pròpia Lònia qui sospitava menys que ningú.

Pilar Alfonso

V Concurs Literari

«Vint-i-cinc d'abril»

L'Associació Cultural i Comissió de Normalització Lingüística dels Ports convoque el quart concurs literari «Vint-i-cinc d'abril». Eixe mateix dia de l'any 1707 va significar la pèrdua de les nostres llibertats com a poble; ara, amb l'ànim contrari, volem continuar la recuperació de la nostra llengua i cultura amb la participació plena de tots vosaltres.

BASES

1ª.— Podrà participar qualsevol alumne de la comarca dels Ports d'E.G.B., B.U.P., F.P. i C.O.U., Escola-Taller, Educació Permanent d'Adults (i totes les persones, de qualsevol edat, a la SECCIÓ OBERTA).

2ª.— El TEMA és lliure. Suggerim que pugue ser relacionat amb la dona.

3ª.— Els PREMIS seran els següents:

— 1 per a cada curs d'E.G.B.

— 1 de prosa i un de poesia per a cada curs de B.U.P., F.P. i C.O.U.

— 1 de prosa i un de poesia per als alumnes de l'Escola-Taller, Educació P. d'Adults i als participants a la Secció oberta.

Es donaran el dia 24 d'abril a les 12'30 a la Casa Ciurana.

4ª.— FORMA: les obres seran escrites en valencià, presentades a màquina a doble espai (els d'E.G.B. podran fer-ho a mà).

— Es pot participar tant a prosa com a poesia amb tantes composicions com es vulgue.

— Els originals es podran donar als respectius professors fins el dia 21 de març.

— L'extensió dels treballs és lliure, però es recomane que els de prosa de majors de 14 anys siguuen com a mínim d'un full; els de poesia d'un poema, com a mínim.

— Els treballs finalistes (dos o tres per cada aula) seran seleccionats pels respectius professors, i es presentaran a la fase final de manera anònima i amb un lema. En un sobre a part, constarà, a l'interior, el nom de l'autor, domicili particular i curs; a l'exterior, figurarà el lema. Es donaran abans del 14 d'abril a les persones que han repartit aquestes bases.

Els refranys

Reproduïm els consells que la Joventut local de Castell de Cabres ens va fer arribar.

CONSELLS

L'arbre gran abans el trencaràs que l'adreçaràs.
Abans d'ensenyar, deprén.
Si als fills no adreces, ells t'adreçaran.
L'arbre s'adreça de menut.
Els menuts han de parlar quan les gallines pixin.
Dóna consells i la casa li cau.
Qui confesa i no combrega, sembra i no sega.
Si vols que bé diguen de tu, no digues mal de ningú.
Abans de dir que sí, pregunta-ho al coixí.
Quan un no vol, dos no es barallen.
Tranquil·litat i bons aliments.
A les penes punyalades.
La vergonya cria ronya.
La vergonya era verda i se la va menjar un burro.
Posa-li el dit a la boca per a veure si mossega.
Mentre n'hi ha de tontos els cabuts es mengen als sabuts.
Contra els majors no partigues peres, ni de xances, ni de veres.
Qui té ja massa de tot li passa.
Peix car per Nadal és pecat mortal.
Per Sant Martí destapa el vi i per Nadal comença a tasta'l.
Si del dia en vols profit, que no et trobe el sol al llit.
El qui maltracta als vells, sera maltractat com ells.
Sastre sense didal cus poc i mal.
Més val filar que mirar.
Poc guanya el que fila, però menys el que mira.
Qui no plora no mama.
A pagar vés-hi a peu, a cobrar a cavall.
El qui té boca s'equivoca.
Qui gasta molt i té poc, acaba com Camot. (1)

(1). Joan Camot fou un home de principis del segle passat que tan aviat era pobre com ric. Durant una revolta va ésser governador de València; el poble el cercava i quan el van trobar (amagat dintre del confessorari de l'església de Sta. Caterina) el van agafar i el van arrastrar pels carrers.

— Els treballs de la SECCIÓ OBERTA es podran presentar a la Casa Ciurana (Tercera Planta) a la Conselleria de Cultura, als professors d'Educació d'Adults, o bé a l'Apartat de Correus n° 18 12300 Morella.

5ª.— JURAT: en la primera fase serà jurat cada professor. En la fase final estarà format per un professor d'E.G.B., un professor de B.U.P., un d'Educació Permanent d'Adults, un de l'Escola-Taller, i un membre de l'Associació Cultural i Comissió de Normalització Lingüística dels Ports.

III concurs «Repleguem el saber del nostre poble»

Sobre dites i refranys dels Ports

Aquest any tractarà dels que fan referència a la dona, a l'amistat i al matrimoni. Però també s'acceptaran altres temes. Les bases són les mateixes que les del concurs literari. Es donaran premis als millors treballs individuals i del curs sencer.

També es donarà el II PREMI AU! A LA RECUPERACIÓ DEL PATRIMONI ORAL, a les persones que hagen aportat més dites a la convocatòria de la revista.

Els Ports a 5 de febrer de 1989

ECOLOGIA

UPV i la tèrmica d'Andorra

"UPV ha acordat fer pública la seua preocupació per la catàstrofe ecològica que està tenint lloc als Ports i, sobretot, per la indefinició i/o indiferència de les autoritats autonòmiques i "provincials" davant del tema". Així començava una nota de premsa enviada per UPV als mitjans de comunicació el 22 de maig de 1984.

"Aquesta contaminació que ve produïda per la Central Tèrmica d'Andorra, que crema un combustible de baixa qualitat i alt risc contaminant, duu anys produint-se, i fins ara el poble dels Ports no ha obtingut del govern de Madrid i del partit que controla tots els organismes competents (govern central, governs autonòmics del País Valencià i Aragó, etc.) Sinó bones paraules i promeses mai acomplertes". Això ho diem l'any 87, dies abans de la gran manifestació a Castelló, precisament en el comunicat en el qual cridàvem tots els nacionalistes a participar-hi.

"Mentre s'intente negar l'evidència a base d'informes fets a mitges i declaracions demagògiques, anem malament". "L'únic que volem és que s'acabe el deteriorament continuat dels nostres boscos, i que les nostres comarques no morguen en desaparèixer una de les seues úniques fonts de riquesa". "El que no podem és seguir admetent un atemptat ecològic semblant". Estàvem en període electoral, el juny del 87, i eren els nostres candidats a diputats qui escrivia aquestes frases.

"Curiosa argumentació la del portaveu del MOPU: esperar-se a que l'any

2002 s'hagen cremat bona part dels 900 milions de tones dels lignits, cada volta més ensofrats, quan les nostres comarques estaran ja en un avançat procés d'erosió i desertització, per començar a invertir, segons les propostes de la Comissió de Ministres de la CEE, **que el govern espanyol ha bloquejat recentment**". Era el 19 de gener de 1988, i era el nostre diputat, Aureli Ferrando qui parlava.

Fa pocs dies, el 4 de juliol, tornàvem a insistir, en fer un repàs dels problemes ecològics de les nostres comarques: "Els Ports i l'Alt Maestrat es troben greument afectats en la seua riquesa forestal a causa de les emissions sulfuroses de la Central Tèrmica d'An-

dorra, propietat d'Endesa. "Su rayo" també ens toca a nosaltres".

NO HI HA SOLUCIONS MÀGIQUES NI NINGÚ ENS REGALARÀ RES. ELS VALENCIANS DELS PORTS, UNITS AMB LA RESTA DELS NOSTRES CONCIUTADANS, SOM ELS ÚNICS QUE PODEM, AMB EL NOSTRE TREBALL DIARI, ATURAR LA DEGRADACIÓ DE LA COMARCA. NOMÉS ELS NACIONALISTES PODEM DEFENSAR LA NOSTRA TERRA INCONDICIONALMENT, PERQUÈ NO ENS DEVEM A CAP PODER DE FORA QUE ENS DIGA EL QUE HEM DE FER.

UNITAT DEL
POBLE VALENCIA

CAFETERIA
CERVESERIA
MARISQUERIA
FREGIDURIA

«Rourera»

Blasco de Alagón, 22 - Tel. 16 03 08

Especialitat en tapes de cuina i mariscs

El millor de Ca Rourera, la seua clientela

TRADICIONS POPULARS (I)

La Festa del Roser «El Cigüeño»

Per saber lo que ere la festa del Roser hauríem de dir en castellà o en andalús que ere la festa de més "tronío i solera". Però, en morellà, és prou expressiu dir que es tractava d'una festa molt antiga i ben arraijada en la gent gran. Ere una festa organitzada per quatre majorals i en la qual prenién part i col·laboraven un pomell de xiques garrides i templades i un feix de xics pinxos i templats, la majoria dels quals vivien pels masos i tenien casa al barri del Soldevila, a on acudien els diumenges a fer festa.

L'últim diumenge d'octubre, no faltava cap any la festa del Roser del Soldevila, que mirada amb ulls actuals pot parèixer no-res, però que podríem definir-la com una festa plena d'atraccions en les quals podie prendre part tota la gent, sempre a les ordres i disposicions dels quatre majorals.

Bé, escomencem a explicar-ho. Potser que lo primer fore buscar el grup de la dansa de les gitanetes entre les xiques del barri, que —a vegades— eixien més d'un any. Esta dansa també eixie, com ja hai explicat en un altre article, el dia de l'Anunci, el dia de l'entrada de la brosta del Soldevila i als Retaules de les Festes. Ja vaig explicar que els majorals de Sant Roc de l'any 1955, que van ser-ho també del Roser, van fer un intent de restaurar la dansa, però la cosa no va collar per falta de col·laboració dels veïns. Anteriorment, l'any 1952, ja va eixir el grup de Gitanetes. Les va assajar Manuela Grau, que havia eixit moltes vegades a la dansa, i amb la seua simpatia i bona voluntat va lograr traure la dansa al carrer. Estes Gitanetes eren: Josefina Gisbert, Paquita Coll, Josefina Traver, Delgadina Vives, Pilarín Sabater, Isabel Galdós, Teresita Adell i Pilar Torrens. El bastó el portava el jove Manuel Querol. Faig eixir els seus noms perquè van fer un esforç important per conservar la tradició.

Mentriamentres elles assajaven la dansa, els mossos no paraven i tot els diumenges —quan es reunien per ballar la jota a les dos de la vesprada a la Placeta dels Tarrascons o també alguna volta a la Placeta del Roser— ja anaven plens d'il·lusió comentant lo que se farie el dia de la festa. Si algun pintor haguere reproduït aquell quadre, serie aixina: Elles, amb faldetes llargues, sabata d'ullets lligada amb una veta, de

més antic amb mantó i a darreries amb toquilleta. Ells, amb saraguells, més modernament amb pantaló de pana, brusa grisa un poc lluenteta, faixa de color i plumeret a l'orella. Este plumeret no ere altra cosa que el paperet de seda que embolicava els carrossets de sucre per a la copa de café que havien acabat de fer-se. Estos paperets eren llarguets, blancs i amb les dos puntes tallades a l'estil de la nostra "pelusilla". Els doblegaven per la mitat i els enrotllaven de manera que els dos extrems quedaven com un pinzellet, que amb molta fatxada es posaven a l'orella, com a senyal d'haver anat a fer el café, que costava tres o quatre perres i, si ere amb xorret, un quinzet. Cadascú podie posar-se el xorret que vullguere de la botella que hi havia damunt del taulell.

Un diumenge pel matí, quan ja estava pròxima la festa, després de la missa de Sant Joan els majorals reunien el veïnat per a subhastar la corda. Eixie a un preu baix i anaven a la puja. La colla de mossos que pujava més se l'enduie i ere la que traie el bou. La corda ere per a nigar el bou, que voltava tot el poble el dissabte per la vesprada. L'eixida del bou ere a les dos i mitja. Li nigaven dos cordes al tos. Al ramal de davant anaven uns quants xics de la colla i al de "detràs" els altres i d'eixa manera regulaven l'envestida del bou estirant o amollant segons la necessitat. De vegades també es nigava el bou amb una corda sola.

Durant l'any també es feen rifes de tarrons, colomins i pollastres. El que es replegava ere tot per a la festa. El que normalment s'encarregava de fer estes rifes ere Ramon Mampel "Ramónico".

Com ja hai dit fa un moment, la festa escomençava el dissabte amb el **bou en corda**.

El diumenge, abans de l'eixida del sol, movie el rosari de l'Aurora pels carrers del barri i, a continuació, es celebrava la missa primera. Després, a mig matí, hi havia missa solemne, cantada i amb sermó.

A les dos de la vesprada eixien els majorals amb uns quants pollastres penjats d'unes estacques de fusta i, precedits pel gaitero, anaven al Portal de Sant Mateu on hi havia una gran gentada que omplie la carretera i les Roque-

Per Domi Pastor

tes, amb l'afany de no perdre's detall de les corregudes i de totes les possibles incidències.

S'escomençava per la **correguda del gall**, que consistie a fer una carrera a peu des del Portal de Sant Mateu fins a l'era de Perè Basilio, on els corredors havien de donar la volta a un grup d'hòmens agarrats pels muscles (el piló) abans de tornar al Portal on estava l'arribada, però sense cap ratlla en terra. La fita ere el pollastre i el primer que li pegava sarpada al gall ere el guanyador i se l'emportava com a premi. Mentre es fee la correguda el Gaitero no parava de tocar una cançoneta pròpia de les corregudes, que no s'ha perdut gràcies a que hi ha hagut qui s'ha preocupat de replegar-la i de conservar-la.

No sé per què ni per què no, tots els corredors apareixien al punt d'eixida en calçotets de vions blaus i blancs, lligats al garró amb una veta blanca. Imagineu-vos l'espectacle dels atletes llevant-se els pantalons davant de tota la gent. Tots corrien descalços (els qui recordeu com estava la carretera: sense asfalt, plena de clots, reguers, pedres soltes i carrilades dels carros, us podreu fer una idea de la dificultat).

Alguns se posaven un mocador de quadres nigat al front, a l'estil d'un catxirulo, però amb la punta a la part de davant. Donava gust de vore la punteta dels mocadors voleiant quan corrien desesperadament.

La **correguda del gall** no acabava mai amb pau i tranquil·litat. Sempre hi havia algun quevoro o quatre raons sobre el guanyador, i sobre les suposades irregularitats de la correguda. Les discussions, convenientment arremullades amb aiguardent, duraven fins a ben entrada la nit.

També es feen les corregudes de taques i botos, el premi de les quals ere també un pollastre, però no alçaven mai tanta polèmica, perquè no tenien l'ambient de competició ni la passió que se vivie a la **correguda del gall**.

A les sis de la vesprada eixie el rosari amb la imatge de la Mare de Déu del Roser. L'any 1920, tinc constància que va eixir també una imatge de Sant Diego restaurada aquell mateix any pel retratista José Pascual a expenses del propietari el Sr. Julià de Ripollés.

Després de sopar la gent se mudava —elles, amb faldetes, mantó de Manila i amb flors i alguna pinteta al cap: ells, amb pantaló o saraguells, però forçosament amb faixa de color, jopetí brodat i faiol al cap— i acudie a la Placeta del Roser, al **Ball rodat** que recorre tot el barri. Tots els balladors i balladores que acudien se n'alabaven de fer-ho la mar de bé. Els majorsals i els familiars i convidats anaven davant, obrint el ball.

En acabar-se el ball, el gaitero tocava "Tira, Tira, Tira coets" tres voltes. A la tercera, la gent que no li agradaven ja podia córrer. Els que no tenien diners per a tirar coets es divertien marejant els altres dient-los: "Fanfàrria, mixtos d'esca", "Que són de segó"; i d'eixa forma els los aventaven damunt i podien tornar-los, cosa que substituïe un poc i de forma més barata el fet de tirar coets. S'ha de dir que les coetades del Soldevila sempre eren molt sonades.

El dilluns, per la vesprada, a la Placeta del Roser es feien les cucanyes. Una d'elles consistie a agarrar amb les dents i sense ajuda de les mans —que portaven lligades a l'esquena— un pessetó apegat al cul d'una paella ben mascarada; altres: el pollastre bandejat, les olles (que tenien diferents enganxifos com serradura, aigua, terra, farina o un premi que moltes vegades ere de dos quinzets); la xocolatada, on dos persones encarades i amb els ulls tapats miraven de donar-se mútuament pa sucat amb xocolata.

Encara que no ho paregue, com cada un o dos mesos hi havia una o altra festa popular, la gent les esperàvem i acudíem amb tota la il·lusió a participar o a passar el "ratet" amb coses tan senzilles i inofensives. I no ho passàvem gens malament. Nos divertíem. Ara em podeu dir que total per un pollastre no val la pena tanta cosa, però hau de pensar que en aquell temps no estaven a l'abast de tots ni en qualsevol època de l'any com ara i fer-se amb un pollastre ere la manera de poder fer un extraordinari, cosa que no ere molt freqüent. Ademés eren galls masovers, no de granja.

Bonito tango dedicado al toro Cigueno
MUSICA DE LA COJIDA Y MUERTE DEL ESPARTERO.

I.

Voy a contar a VV. lo que ha pasado
El caso es un timo, por el mucho bombo
que le han dado
Todos los años señores, se hacen fiestas,
Y por las calles se lidia un toro en
cuerda
Pero este año señores los Majorsales
Han querido lucirse por todo lo grande
A Rafael del barranco
Le han comprado un toro bravo
Para lidiarlo a Morella
Lo traen en cajonado,
Todo Morella espera
Con muchísima ansiedad,
El saludo por la tarde
Para verle torrear.

II.

A la Virgen del Rosario se hace la
fiesta
Y como es fiesta grande también el toro
es cosa buena

Eno decía señores el pasado
Que se hagan las barreras de veinte
metros
Por que es un toro que bravo que le ha
causar muchos males
Y si no tienen cuidado puede haber al-
gun faturo
Además yo sentiria
Que llegase antes que yo
El barranco al señores
Antes de ponerse el sol
Y por eso el alcalde
Con mucho cariño señores
Hará revisar los palcos
Para evitar desastres

III.

Las dos y media en punto sale Cigueno
Albardo y retinto corral prestado mon-
gon del órecho
Tenia una muchacha sentada a mi lado
Se ruello y grita en seguidísimo ad-
viento

TALLERES HONORIO

Agencia
RENAULT

Hostal Nou, s/n

Teléfono 16 01 91

MORELLA

Servei Oficial
Land-Rover Santana i
Suzuki.

Vehicles tot terreny

JULIO ORTÍ

Barri de l'Hostal Nou - Tel. 16 00 37

Aprofiteu les
ofertes Ford!!!

JULIO ORTÍ

Barri de l'Hostal Nou - Tel. 16 00 37

Servei Oficial Ford
Vehicles nous i usats

Creyendo que me insultaba le dije, oiga
V. prenda
Quiero saber si por medirle en ófoma
Eso se lo dijo al toro
Si seño y no me ajusta,
Porque se ha puesto á comer
Y no ha dicho Vdo, gustan
Después que hubo comido
Se hecho á dormir ha está
El Público se la dignó
Y grita fuera esa fierá.

IV.

De los palcos gritaban que lo empa-
pelen
Lo llevan al Barranco y al ganadero
que se lo cuente
Que están los Mayoriales muy enfelados
Porque el público grita se han timado
Ellos no tienen la culpa, no señores con
raón
Tampoco el ganadero pues también se
equivocó
Ese toro no es Ciguëño
Que Ciguëño se ha quedado
De padre de la Vacada

Y no ha salido del Barranco
Eso señores presume
Año ser de otra manera
Que fuera el cujon ese
Para domesticar las fieras

V.

Van á ver el final de como murió
Ese toro tan bravo que del barranco era
El terror
No hizo con la cuerda nada de bueno
Lo mismo que en barana se hacían al
suelo
Y dijo á los presentes seños de aquí no
paso
Por que yo á esos cuetas no estoy acor-
tando
Para veremos simonías
Con cehete á la cola
El público aplaudía
Y él dijo ay me las dan todas
Para néal lo bajaron
Entre 20 á la estación
Allí acaba la fierá
Y también el tango yo.

FIN.

A l'hora d'amollar el bou la plaça estave de gom a gom esperant que ixquere furient, pegant bramits i saccades per les barreres, però l'animalet va eixir mansament i es va posar a pasturar les herbes que hi havia per aquell descampat. No va investir contra res ni contra ningú.

La decepció i la burla us les poden imaginar. Quan li van nigar la corda el portaven mig a rastrons pel poble perquè no es volie moure i van acabar posant-li coets a la coa i fregint-lo a garrotades i punxades per vore si aixina el feen anar.

Què havia passat? Al cap de dos dies es va aclarir un poc.

Baixant la Costa de Sant Joan, a la casa cantonera de mà dreta, davant de casa Ciurana hi havia una taverna que tots coneixien per **Ca Roja**. Es die que allí s'havien reunit els jóvens d'una cuadrilla que estave en topetia contra els majorals i que, des d'allí, la nit abans havien fet malbé el "Ciguëño", llevant-li tota la bravura amb l'ajut de sortilegis i de la mala estrugància d'uns **llibres roïns**. Es contave, ja prou entrat este segle, que estos llibres tenien un poder il·limitat per tal d'aconseguir allò que volie el qui els sabia utilitzar; que no havíem de creure en ells, però que ere cert que se fee realitat el desig de fer mal de les persones que en feen ús.

La gent die: **És de veres que va passar, però tu no t'ho cregues, que això no se pot creure.**

Com voreu es tracte d'un contrasentit, producte de la ignorància i del candor de la gent. Arribar a creure's que a la taverna de **Roja** s'havie fet malbé el "Ciguëño" a distància!

De tot eixe succeït que vos conto en tinc constància pel romanç que va eixir al cap d'uns pocs dies, fet per Paco Miralles. El va fer aprofitant la música d'un altre romanç, molt de moda en aquella època: "LA COGIDA Y MUERTE DEL ESPARTERO" l'any 1894 a la plaça de Madrid cornejat pel bou "Perdigón". Segons això, deduisc que la correguda del "Ciguëño" serie pels 1895 o 96.

Adjunto el facsimil de la lletra del romanç. És curiós que el títol pose "Bonito Tango" i la música és realment a ritme d'havanera. La música la sé i la tinc escrita.

També n'ha quedat una dita de tot aquell fet. Hi ha gent que diu: **TENS MÉS BARRA QUE EL BOU DEL ROSER** quan es referix a persones amb molta melsa, que es prenen les coses amb excesiva tranquil·litat o no fan lo que haurien de fer.

Bé, vos hai contat la festa en termes generals per poder introduir la segona part que fa referència al subtítol.

El **bou en corda** —els anys que es fee— ere una de les atraccions més populars perquè prenien part tots els hòmens del poble, que encara que no foren molt toreros, podien córrer tota la vesprada davant i "detrás" del bou.

Un dels anys, uns majorals van voler ser molt rumbosos i van pensar de portar un bou fora de lo corrent de gran i de valent. Se'n van anar al barranc de Salvassòria i van triar el bou més gran i de més presència que van trobar (per lo vist un parero de cinc o sis anys) amb la seguretat que ere valent com una pesteta. En una paraula: un **bou real**. Tant és aixina que, encara que els bous del barranc sempre han pujat a peu, en rabera, aquella vegada el mateix Rafael (proprietari del bou) no es va vore amb cor de pujar-lo com ere costum i va decidir portar-lo dins d'un caixó.

No cal dir la dienda que es va moure per tot lo poble. (Suposo que pagada a la que va moure l'entrada dels bous per Sant Miquel este any passat). Tota la gent estave nerviosa i ansiosa, fent comentaris i esperant vore aquell bou tan extraordinari que anunciaven. Per altre costat, aquell any hi havia la novetat de torejar el bou en una placeta tancada abans de nigar-lo per passejar-lo pel poble.

El van tancar a la Torre de Beneito (torre que des d'aquell moment molts del barri coneixen com la Torre del "Ciguëño") i l'explanada de davant on no hi havia cap edificació. La Placeta del Roser i la Plaça de l'Aljub eren els llocs per on el bou podie córrer lliurement. Les barreres es van fer com ere costum als bous de carrer però, com ere tanta la fama que el bou ho arrasaria tot, l'alcalde, en fer la revisió, va ordenar que les feren més altes i més fortes.

La novena de Sant Roc a Vilafranca

Amb motiu del canvi de festes que s'ha fet aquest any al meu poble, he recordat amb enyorança els dies de la meua infantesa.

Sant Roc era el protagonista d'una novena que es feia en el seu honor. En la confluència del carrer Abadia i el carrer Sant Roc està situat el Portalet, una placeta amb una ermita xicoteta, assentada sobre uns arcs que donen pas al Maset, el barri més antic del poble de Vilafranca.

En aquesta placeta, es celebrava la novena. Abans, sortien els majorals, encarregats de totes les feines; durant tots els dies de l'any, s'ocupaven d'encendre la llàntia i tocar la campaneta.

I en arribar el 8 d'agost i durant nou dies, havien d'obrir el portal de Sant Roc i cridar als seus devots amb el so de la campana. D'altra banda, també els xiquets contribuïen en aquest menester. Havien d'anunciar la novena pel poble, fent sonar un campanot que gairebé, tots es pegaven per portar-lo.

Sant Roc, vagament il·luminat per 4 ciris i una llàntia, presidia la novena. De tot el poble acudien a resar-li; la placeta del Portalet s'omplia de gom a gom. La devoció dels majors contrastava amb la inquietud dels xiquets, enjogassats amb els catxurros i galabardos.

De tant en tant, la serietat dels resos era interrompuda per l'esclat d'un "misto petador" que algun xiquet no s'havia pogut aguantar de fer petar. Potser a alguna mare, se li

escapava aleshores, un calbot que el xiquet, que ja ho esperava, tractava de sortejar.

En acabar la novena, el nombrós grup es dispersava i mentre els majors intentaven engrandir més el dia, restant a la "fresca" amb els veïns els xiquets s'ocupaven de les malifetes i trapelleries pròpies d'aquests dies: enfonsar els catxurros als cabells de les xiques i gratar-los els galabardos desgranats per l'esquena.

Però l'atracció principal dels nens potser, fóra, els "mistos petadors" que

Miquel, el meu veí, venia, a més de tota mena de coets.

Ja quasi era un so familiar l'espectacle dels "mistos" durant tots els dies de la novena. Com també era freqüent que algun xiquet que altre, es foradara la roba o fins i tot la pell; però es pot dir que era part de la festa.

I a la fi, arribava el 16 d'agost, dia de Sant Roc. En acabar l'últim jorn de novena, els majorals acovidaven a la gent a dolços i a alguna que altra begudeta.

I per acomiadar la festivitat s'organitzava el darrer acte: la solta de coets borratxos pels dos carrers propers del Sant; l'Abadia i Sant Roc.

Ja els joves i no tan joves s'amanien per començar; alguns, tots disfressats amb molta roba per no cremar-se. D'altres, més atrevits, amb els braços i les cames descoberts. Però, això sí, tots disposats a transformar aquests carrers en dos rius de foc, Sant Roc ho esguardava amb complaença, era el seu dia festiu.

Eixa nit, a Vilafranca, la festa era a Sant Roc. El silenci i la foscor de la resta del poble no hi era aquí. Tot al contrari, llums i trons sortien per sobre les cases, il·luminant el cel; i els veïns guaitàvem l'espectacle amb tristor perquè s'acabava i no sabíem si s'any següent esdevindria de nou.

I així ha estat. Ja mai més s'ha tornat a fer aquesta petita festa d'emplaçament molt reduït, però d'una tradició molt gran.

Rosario Milián

PASTISSERIA

CASA GORRETA

JOAQUÍN ANDRÉS

DES DEL 1900
L'AUTÈNTIC FLAÓ MORELLÀ
Marquesa F. Sol, 2

MORELLA - Tel. 16 01 74

VIAJANDO

POR CASTELLÓN Y SU PROVINCIA

E. Díaz Manteca y F. Olucha Montón. • M. Cruzado Cazador.

DIPUTACIÓN DE CASTELLÓN